

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КАЗІМІРКО ВІТАЛІЙ ЕДУАРДОВИЧ

Допускається до захисту:

в.о.завідувача кафедри політології
та державного управління
д.політ.н., професор

Чальцева О.М.

« ____ » ____ 2024 р.

**ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ
ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота

Науковий керівник:

Прямухіна Н.В. професор кафедри
політології та державного управління,
д.е.н, професор

Оцінка: ____ / ____ / ____

(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: ____
(підпис)

Вінниця 2024

АНОТАЦІЯ

Казімірко В. Е. Державні механізми боротьби з корупційними правопорушеннями під час війни в Україні – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття наукового ступеня «Магістр» за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

Дослідження присвячено формуванню ефективних механізмів боротьби з корупційними правопорушеннями. Розглянуто особливості державного регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі формування та реалізації державної політики щодо подолання корупції. Відображено роль спеціалізованих державних інституцій та громадянського суспільства в питаннях подолання корупційних проявів на всіх рівнях суспільного життя в Україні.

Метою роботи є визначення механізмів управління боротьби з корупцією, ефективності цих механізмів в подолання корупційних проявів під час війни.

В рамках дослідження здійснено теоретичний огляд функціонування системи антикорупційних інституцій, проаналізовано ефективність антикорупційної боротьби в умовах війни та підведено перші підсумки реформи системи боротьби з корупційними правопорушеннями в Україні та запропоновані удосконалення законодавчої, інституційної та фінансової складової боротьби з корупційними проявами.

Ключові слова: законодавчі основи боротьби з корупцією; антикорупційні інституції; антикорупційне законодавство; ефективність боротьби з корупцією; судова система; механізми боротьби з корупційними правопорушеннями.

Бібліограф.: 81 найм.

ABSTRACT

Kazimirko V. State mechanisms of combating corruption offenses during the war in Ukraine - Qualifying scientific work on manuscript rights.

Qualification work for obtaining the Master's degree in the specialty 281 Public management and administration. Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The study is devoted to the formation of effective mechanisms for combating corruption offenses. Peculiarities of state regulation of social relations arising in the process of formation and implementation of state policy on overcoming corruption are considered. The role of specialized state institutions and civil society in overcoming corruption manifestations at all levels of public life in Ukraine is reflected.

The purpose of the work is to determine the management mechanisms of the fight against corruption, the effectiveness of these mechanisms in overcoming corruption manifestations during the war.

As part of the study, a theoretical review of the functioning of the system of anti-corruption institutions was carried out, the effectiveness of the anti-corruption fight in war conditions was analyzed, and the first results of the reform of the system of combating corruption offenses in Ukraine were summarized and improvements to the legislative, institutional and financial components of the fight against corruption were proposed.

Keywords: legislative basis for combating corruption; anti-corruption institutions; anti-corruption legislation; the effectiveness of the fight against corruption; judicial system; mechanisms for combating corruption offenses.

Bibliography: 81 items.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ	10
1.1 Історичне підґрунтя корупції. Види та форми корупційних правопорушень	10
1.2. Особливості законодавства про боротьбу з корупцією в умовах воєнного стану.....	18
1.3. Вплив війни на корупцію та механізми боротьби з корупційними правопорушеннями під час війни України.....	24
1.4. Огляд міжнародних документів з боротьби з корупцією. Світовий досвід боротьби з корупційними правопорушеннями	29
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМІВ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ	39
2.1. Зміни в структурі та масштабах корупції під час війни. Нові виклики у сфері боротьби з корупцією в умовах війни	39
2.2. Ефективність боротьби з корупційними правопорушеннями на рівні антикорупційних установ.....	47
2.3. Результативність судової системи в боротьбі з корупцією в Україні	62
Висновки до розділу 2	71
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ.....	73
3.1. Рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності антикорупційних установ.....	73
3.2. Вдосконалення законодавчої бази для підвищення результативності механізмів боротьби з корупційними правопорушеннями.....	80
3.3 Впровадження міжнародних стандартів боротьби з корупційними правопорушеннями в українські реалії.....	87
Висновки до розділу 3	91
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	99

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АРМА - Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

ВАС - Вищий антикорупційний суд.

ДБР - Державне бюро розслідувань.

ЗМІ – Засоби масової інформації.

КМУ – Кабінет Міністрів України.

НАБУ - Національне антикорупційне бюро України.

НАЗК - Національне агентство з питань запобігання корупції.

САП - Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

GRECO - Група держав проти корупції.

ГОРАС - Всесвітня організація парламентарів проти корупції (Global Organization of Parliamentarians Against Corruption).

USAID - Агентство США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development).

BAMIN – Міжвідомча мережа з управління активами Балканського регіону (Balkan Asset Management Interagency Network).

ЕРАС - Європейські партнери проти корупції (The European Partners against Corruption).

ЕАСН - Європейська контактна мережа проти корупції (European contact-point network against corruption).

ВСТУП

Корупція в будь-якій країні є об'єктивним явищем, яке негативно впливає на всі сфери життя: економічну, політичну, соціальну та правову. Подолання корупції передбачає створення не тільки законодавства, яке визначає способи і методи боротьби з цим явищем, а й створення в суспільстві атмосфери несприйняття корупції в усіх проявах соціального життя суспільства.

Актуальність теми. Проблема боротьби з корупцією є однією з найважливіших у сучасному світі. В умовах в ця проблема війни в Україні вона набуває особливої гостроти. Корупція є одним із головних чинників, що підривають довіру до державних інститутів та гальмують розвиток суспільства. Під час воєнного стану корупційні прояви можуть мати катастрофічні наслідки для країни. Розуміння того, як ефективно протидіяти корупції в цей складний період, є надзвичайно важливим.

Стан теоретичної розробки теми. Дослідженню проблем боротьби з корупційними правопорушеннями, вирішення організаційних основ цієї боротьби, та дієвості українського антикорупційного законодавства присвячені роботи видатних науковців та практиків, юристів і управлінців серед яких необхідно згадати В.Б. Авер'янова, І.О. Лугового, Н. В. Селіхова, Е. В. Рудковської, та багатьох інших. Роботи цих та багатьох інших науковців досліджують різні сторони такого явища як корупція, забезпечують методичне підґрунтя організації боротьби з корупційними правопорушеннями, оцінюють вплив суспільства на це явище. Але особливості боротьби з корупційними правопорушеннями та питання запобігання і протидії корупції під час війни досліджені в недостатній мірі. Але питанням специфіки антикорупційного законодавства, дій державних інституцій в боротьбі з корупцією, теоретичному обґрунтуванню кроків направлених на подолання цього явища в умовах війни приділено недостатньо уваги. А отже, такі дослідження вкрай необхідні для забезпечення успішної боротьби корупцією під час війни та в повоєнний час.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є визначення механізмів управління боротьби з корупцією, ефективності цих механізмів в подолання корупційних проявів під час війни.

При виконанні роботи були поставлені наступні завдання:

- Дослідити історичне підґрунтя корупції як соціального та економічного явища;
- Дослідити існуючі особливості антикорупційного законодавства в умовах війни;
- Визначити зміни структури та масштабів корупції під час війни;
- Оцінити ефективність боротьби з корупційними правопорушеннями на рівні антикорупційних інституцій та результативність судової системи;
- Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності антикорупційних установ;
- Запропонувати напрями вдосконалення існуючої законодавчої бази з метою підвищення результативності боротьби з корупційними правопорушеннями.

Об'єктом дослідження є державне регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі формування та реалізації державної політики щодо подолання корупції.

Предметом дослідження є механізми державного боротьби з корупційними правопорушеннями під час війни.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці та методологічні розробки вітчизняних і зарубіжних дослідників проблем удосконалення державних механізмів формування та реалізації заходів боротьби з корупційними правопорушеннями під час війни.

У процесі дослідження використано сукупність загальних і спеціальних методів і підходів, які відповідають меті, а саме: історичний – для дослідження генези й еволюції наукових поглядів на причини виникнення корупції в системі суспільних відносин; індукція, дедукція, порівняння і систематизації – при систематизації передумов виникнення корупції; за допомогою

логікосемантичного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного поглиблено понятійний апарат, надано характеристику сутності понять «корупція» та «антикорупційна політика»; завдяки методам структурно–логічного та системно–функціонального аналізу з’ясовано причини виникнення корупції в Україні, проаналізовано нормативно–правову базу формування та реалізації антикорупційної політики в Україні й відповідного міжнародного досвіду; проблемний та причинно–наслідковий методи – при визначенні комплексу проблем функціонування суб'єктного складу антикорупційної політики держави; моделювання та узагальнення використовувались при побудові економіко–математичної моделі, що описує тенденції поширення корупції; методи кореляційного аналізу – з метою пошуку залежності впливу корупції на соціально–економічний розвиток країни; рекомендаційний та програмно–цільовий методи – при виробленні пропозицій щодо підвищення ефективності регіональної антикорупційної стратегії.

Гіпотеза дослідження. Ефективність боротьби з корупційними правопорушеннями (кількості виявлених правопорушень, швидкість і якість винесених вироків в корупційних справах, зростання активності суспільства, посилення атмосфери нетерпимості до проявів корупції, тощо) зросте при трансформації законодавчої основи боротьби з корупцією, реформуванні антикорупційних інституцій з урахуванням війни і зростання, внаслідок цього, соціальної напруги.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна полягає в тому, що в роботі здійснено статистичний аналіз даних антикорупційних органів, включно з економічною складовою, які свідчать про ефективність діяльності системи антикорупційних органів, визначені відповідні тенденції.

Науково-практична значущість дослідження. Після здійснення статистичного аналізу результатів діяльності антикорупційних інституцій, і на їх основі, розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності боротьби з корупцією як явищем та корупційними правопорушеннями зокрема. Рекомендації стосуються законодавчих змін, реформування антикорупційних

інституцій та заходів, необхідних для зростання нетерпимості в суспільстві до корупції.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційної (магістерської) роботи знайшли відображення у наукових публікаціях: **Казімірко Віталій.** Огляд міжнародних документів з боротьби з корупцією. Світовий досвід боротьби з корупційними правопорушеннями. Міждисциплінарні наукові дослідження та перспективи їх розвитку: матеріали V Міжнародної студентської наукової конференції, м. Черкаси, 4 жовтня, 2024 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. 192 с., С. 50-54.

Структура та обсяг кваліфікаційної (магістерської) роботи обумовлені метою, завданнями, і предметом дослідження та складається з вступу, 3 розділів, 10 підрозділів, висновків. та перелік використаних джерел із 81 найменувань. Загальний обсяг магістерської роботи становить 107 сторінок (основний текст 90 сторінок).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

1.1 Історичне підґрунтя корупції. Види та форми корупційних правопорушень

Корупція – це явище, яке супроводжує людство з давніх-давен. Її коріння сягають часів виникнення перших цивілізацій, коли влада та ресурси зосереджувалися в руках невеликої групи людей. Від хабарів чиновників стародавнього Риму, до складних схем сучасного бізнесу, пов'язаних з політикою. Корупція з часом змінювала свої форми, але суть залишалася незмінною: незаконне використання владних повноважень для особистої вигоди.

Ще з часів появи перших держав, корупція є породженням соціуму і відносин у ньому. Корупція як глобальне явище притаманне усім країнам, незалежно від політичного устрою і рівня економічного розвитку. Очевидно, що вона є проблемою не лише українською, а й світовою. Над її вирішенням працюють такі міжнародні організації, як ООН, Європейський парламент, Організація безпеки та співтовариства в Європі тощо [1].

Історичний аспект корупції досліджувався багатьма вченими, зокрема Л. Гулемюком, С. Рогульським, Є. Невмержицьким багатьма іншими.

Вперше писемні підтвердження існування корупції зустрічаються в шумерських джерелах де згадується про царя міста-держави Лагаш який вів боротьбу з корупцією у XXIV ст. до н. е. і, незважаючи на показові і часто жорстокі покарання за корупцію, боротьба з нею не призводила до бажаних результатів. У кращому випадку вдавалося запобігти найбільш небезпечним злочинам, однак на рівні дрібної розтрати і хабарів корупція мала масовий характер [1].

Корупція процвітала і в стародавньому Єгипті. Для боротьби з нею на рівні закону було введено щось подібне до декларацій для чиновників [2].

Згадується корупція на Русі у літописах XIII століття. Зокрема, з цього приводу згадують Двінську уставну грамоту 1397-1398 років, де міститься визначення незаконної винагороди за здійснення офіційних владних повноважень — «мздоїмство», або «посула». Згідно іншої версії, «посула» в якості хабара визначається вперше у Псковській судній грамоті (1462-1471 р.). За часів Івана Грозного було запроваджено смертну кару за вчинення дій аналогічних сучасному хабарництву. Збереглися свідчення про страту д'яка, який крім належної йому винагороди отримав ще й смаженого гусака, що був начинений монетами [3].

В Україні, як і у всьому світі, було розповсюджене явище корупції. В Конституції гетьмана Війська Запорозького П. Орлика 1710 року корупція згадується як явище, яке згубно діє на весь державний устрій. У ній також наводиться перелік корупційних дій та наголошується на необхідності боротьби з ними [4]. У Запорізькій Січі Велика екстрадинаційна Рада у своєму присуді від 23 грудня 1764 року зазначила, що згідно з військовим уставом отаманам та старшинам забороняється на особисті потреби використовувати військову казну під страхом «смертного штрафу». А у випадку, якщо отаман куреня веде себе «не справно», або потакає злодіям, він підлягає покаранню і наступного разу не може бути обраний отаманом» [5].

У Запорізькій Січі Велика екстрадинаційна Рада у своєму присуді від 23 грудня 1764 року зазначила, що згідно з військовим уставом отаманам та старшинам забороняється на особисті потреби використовувати військову казну під страхом «смертного штрафу». А у випадку, якщо отаман куреня веде себе «не справно», або потакає злодіям, він підлягає покаранню і наступного разу не може бути обраний отаманом» [3].

У Російській імперії основою корупції була система так званого намісництва – системи призначення на посаду за певну винагороду. Корупція була фактично узаконеною, про що свідчать, зокрема накази Петра 1 в яких часто зустрічається формулювання «...а жалование не платить, понеже должность воровская» [6].

Революція 1917 р., яка відбулася нібито з метою розв'язання соціальних проблем, спричинила ще більше зростання хабарництва. Найжорстокіші репресії і винищення цілих поколінь бюрократичних еліт, наркомів і голів сільських рад не допомогли. За часів Радянського Союзу коло осіб, які мали дозвіл зловживати владою, було доволі незначним, інформація щодо цього приховувалась від народу і була дозованою [7]. У 1950–1980-х рр. на корупційних засадах відбувалося зрощування партійно-радянської і чекістської еліт, особливого розмаху це явище досягло в національних республіках [8].

Дослідження істориків свідчать про те, що явище корупції властиве людському суспільству на всіх етапах історичного розвитку людства.

Розглянемо основні характеристики корупції як явища.

Саме слово корупція має різні трактування. Так Тлумачний словник української мови трактує це поняття як «Використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення. Підкупність, продажність урядовців і громадських діячів» [9].

Закон України «Про запобігання корупції» [10] дає більш чітке визначення терміну: «Корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [11].

Сутність корупційних правопорушень і їх крайніх проявів – корупційних кримінальних правопорушень проявляється в тому, що вона викривляє нормальні суспільні відносини, влада, надана суспільством через державний апарат управління певним представникам, починає використовуватися не в інтересах суспільства, а в інтересах окремих осіб або груп осіб [12].

Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» визначає корупційне правопорушення як умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, перелік яких наведено в ст.2 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність [13].

Суб'єктом корупційного правопорушення є фізична особа, яка вчинила корупційне діяння. Зазвичай це:

- 1) посадова особа яка обіймає посаду на державній службі, в органах місцевого самоврядування, в державних підприємствах, установах та організаціях;
- 2) особа, яка уповноважена надавати публічні послуги: нотаріуси, адвокати, оцінювачі тощо;
- 3) юридична особа: У деяких випадках відповідальність може нести і юридична особа, якщо корупційне діяння було вчинено від її імені або в її інтересах.

Об'єктом корупційного правопорушення є те, на що спрямована злочинна діяльність. В корупційних правопорушеннях об'єктом є:

- нормальні суспільні відносини, тобто такі відносини, які забезпечують нормальне функціонування держави і суспільства.
- інтереси держави. Це можуть бути інтереси національної безпеки, економічні інтереси, інтереси громадян тощо.
- інтереси юридичних осіб. Наприклад, інтереси підприємств, установ, організацій.
- інтереси окремих осіб. Це можуть бути інтереси як посадових осіб, так і інших громадян.

Розуміння об'єкта і суб'єкта корупційних правопорушень є важливим для правильного застосування норм кримінального права, визначення кола осіб, які можуть бути притягнуті до відповідальності, та збирання доказів та розробки ефективних заходів боротьби з корупцією.

В основу найпростішої кваліфікації корупційних правопорушень покладено об'єкт посягання, тобто безпосередньо те, на що спрямована злочинна діяльність (наприклад, хабар) та об'єкт зазіхання – інтереси, які порушуються в результаті злочину (наприклад, інтереси справедливості).

Костянтин Марусяк наводить наступні види корупційної діяльності:

- зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або посадових повноважень та інші службові кримінальні правопорушення, що вчиняються для задоволення корисливих чи інших особистих інтересів або інтересів інших осіб;
- розкрадання державного, колективного або приватного майна з використанням службового становища;
- незаконне одержання матеріальних або інших благ, пільг та інших переваг;
- одержання кредитів, позичок, допомоги, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням пільг чи переваг, не передбачених законодавством, або на які особа не має права;
- хабарництво;
- здійснення безпосередньо та через посередників або підставних осіб підприємницької діяльності з використанням влади чи посадових повноважень, а також пов'язаних з ними можливостей;
- сприяння з використанням службового становища фізичним і юридичним особам у здійсненні ними підприємницької та іншої діяльності з метою незаконного одержання за це матеріальних або інших благ, пільг та інших переваг;
- неправомірне втручання з використанням посадового становища у діяльність інших державних органів чи посадових осіб з метою перешкоджання виконанню ними своїх повноважень чи домагання прийняття неправомірного рішення;
- використання інформації, одержаної під час виконання службових обов'язків, у корисливих чи інших особистих інтересах, необгрунтована відмова

у наданні відповідної інформації, або несвоєчасне її надання, або надання недостовірної чи неповної службової інформації;

- надання необґрунтованих переваг фізичним або юридичним особам шляхом підготовки і прийняття нормативно-правових актів чи управлінських рішень;
- протегування з корисливих або інших особистих інтересів у призначенні на посаду особи, яка за діловими і професійними якостями не має переваг перед іншими кандидатами [12].

В залежності від характеру корупційного діяння, мотивації корупційні правопорушення часто поділяють на корупційні діяння та, так звані, інші корупційні діяння пов'язані з корупцією.

В залежності від мотивації з якою вчинені корупційні діяння їх поділяють на ті, що пов'язані з протиправним використанням влади або службових повноважень для отримання матеріальних благ та такі, що пов'язані із задоволенням некорисливих особистих інтересів чи інтересів третіх осіб (рис. 1.1).

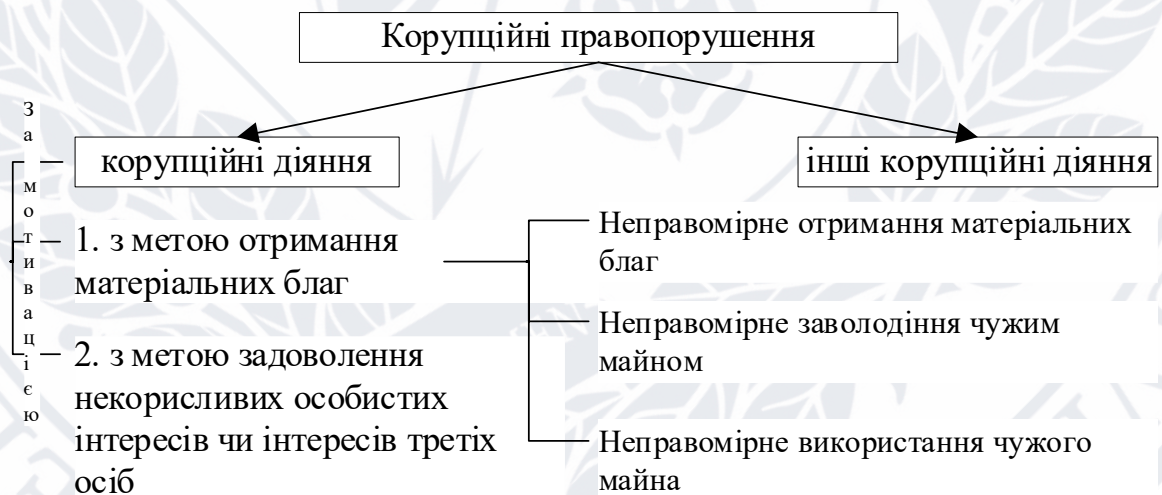


Рисунок 1.1 Класифікація видів корупційних правопорушень

Джерело: створено за джерелами [10, 12].

В основі корупційних діянь лежить корисливий мотив. В залежності від способу задоволення корисливих мотивів ці корупційні діяння можна поділити на: неправомірне отримання матеріальних благ, послуг або переваг;

неправомірне заволодінням чужим майном або правом на нього; неправомірне використання чужого майна. Друга група діянь включає діяння при яких посадова особа, її родичі не отримують матеріальних благ, але відбувається задоволення матеріальних інтересів третіх осіб чи груп осіб.

Інші правопорушення, пов'язані з корупцією – це правопорушення, які створюють соціальні передумови для корупції як явища, умови для конкретних корупційних діянь або є приховуванням їх чи потуранням їм [12].

З точки зору права, суспільної небезпеки та форми і виду відповідальності перед законом корупційні правопорушення поділяють на: дисциплінарні; адміністративно- кримінально- та цивільно-правові (рис. 1.2).

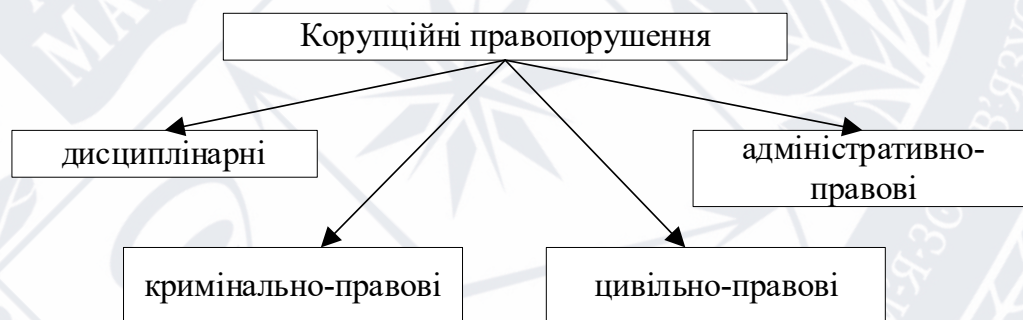


Рисунок 1.2 Класифікація корупційних правопорушень з точки зору права

Джерело: створено за джерелом [14]

Деякі дослідники, зокрема Гаращук В.М., за ознакою «місце локації» виокремлюють чотири основні рівні корупції:

1) корупція у вищих ешелонах влади, характерна для органів державної влади та державного управління, центральні органи виконавчої та законодавчої влади, вищі ешелони судової влади та правоохоронних органів, тощо. Особливістю цього рівня є те, що саме на ньому формуються корупційні схеми та мережі. Корупція цього рівня несе найбільшу безпеку для економіки держави та суспільства і саме на цьому рівні відбувається привласнення коштів державного бюджету;

2) корупція на регіональному рівні. Менший рівень повноважень означає доступ до менших обсягів коштів, тут менші фінансові потоки, однак

шкода, що наноситься державі значна за рахунок кількості суб'єктів корупційних правопорушень;

3) корупція місцевого рівня – корупційні правопорушення здійснюють дрібні чиновники, задіяні в підготовці управлінських рішень, які виконують контролюючі функції (видачі дозволів, ліцензій, тощо). Небезпека цього рівня полягає в тому, що завдяки скоєнню корупційних правопорушень у населення формується негативне ставлення до роботи державного управлінського апарату та в цілому про владу;

4) корупція, яку В.М. Гаращук та А.О. Мухтаєв називає «корупція від злиднів» [15]. Вона не носить системного характеру, але небезпека її в тому, що певна кількість посадових осіб – викладачі, медики, інші працівники бюджетної сфери створюють у суспільства враження вседозволеності. Цей вид корупційних правопорушень в значній мірі спровокований низьким рівнем оплати праці працівників бюджетної сфери.

Крім наведених існують інші класифікації корупційних правопорушень, де за основу беруться ті чи інші ознаки.

Зазначене свідчить про те, що явище корупції та корупційних правопорушень різноманітне та багатогранне. Корупція різко гальмує політичний, економічний та соціальний розвиток держави.

За своєю природою корупційні правопорушення не є чимось особливим – це ті ж кримінальні чи адміністративні правопорушення як і будь-які інші. Але деякі ознаки, через специфіку явища, зокрема суспільна небезпека, специфічні взаємовідносини суб'єктів, сторона посягання і т. ін., дозволяє виокремити їх в окрему групу правопорушень. Крім того, корупційні правопорушення мають специфічний об'єкт та суб'єкт.

1.2. Особливості законодавства про боротьбу з корупцією в умовах воєнного стану

Законодавство України в сфері боротьби з корупційною діяльністю базується на міжнародних конвенціях, серед яких основними є:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003, ратифікована Законом України від 18.10.2006 № 251-V
- Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999, ратифікована Законом України від 16.03.2005 № 2476- VII.
- Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999, ратифікована Законом України від 18.10.2006 № 252- V.
- Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15.05.2003, ратифікований Законом України від 18.10.2006 № 253- V.

Внутрішнє законодавство в питаннях боротьби з корупцією базується на чотирьох основних законах:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII.
2. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 № 1702-VII.
3. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698- VII.
4. Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 № 772- VIII.

Крім того, боротьба з корупційними правопорушеннями регулюється рядом Постанов та Розпоряджень Кабінету міністрів України. Серед останніх варто згадати Постанову Кабінету Міністрів України «Питання запобігання та

виявлення корупції» від 04.09.2013 № 706; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 25.03.2015 № 171; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям» від 16.11.2011 № 1195; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» від 05.10.2016 № 803-р та Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції» від 23.08.2017 № 576-р.

Окрема увага приділена корупційним діянням у Кримінальному кодексі України, зокрема, у ст.191 КК України, яка визначає покарання за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. В ст. 210 визначено покарання за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. За окремі злочини, що містять корупційну складову покарання визначені статтями 262, 308, 312, 313, 320, 357 та ряді інших [16].

В законодавчих документах регламентуються основні питання антикорупційної діяльності органів управління державного, регіонального, місцевого рівнів. Відповідно до реалій часу в законодавство України на постійній основі вносяться зміни та доповнення.

Захищеність країни перед зовнішніми загрозами, у тому числі із збройною агресією, залежить від внутрішньої стабільності суспільства, міцності державного апарату, ефективності політичної влади. Корупція в цьому контексті найчастіше є основною причиною політичних та економічних криз. Вона має широкий вплив на всі верстви суспільства через підрив сутності демократії і

верховенства права, а також призводить до порушення основних прав людини, знижуючи якість її життя, дозволяючи злочинність тероризму та інші загрози безпеки людей.

У зв'язку з військовою агресією проти України, відповідно до п. 20 ч. 1, 106 статті Конституції України [17], а також Закону України «Про правовий режим воєнного часу в Україні» [18], введено в дію План запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні [19]. Одним із пріоритетів цього Плану залишається боротьба з корупцією та злочинністю. В умовах воєнного стану реалії вимагають побудови дієвого механізму реагування державного управління, зокрема, забезпечення спільних дій законодавчих та правоохоронних органів у здійсненні ефективних заходів у боротьбі з корупційними правопорушеннями.

Питанням боротьби з корупційними правопорушеннями присвячені роботи багатьох фахівців у сфері юриспруденції, державного управління, економіки та інших супутніх галузях науки, що розглядаються в працях багатьох науковців, зокрема, В. Б. Авельянова, А. П. Закалюка, О. В. Мартиненка, М. І. Мельника та багатьох інших, але специфіка боротьби з корупційними правопорушеннями під час бойових дій вимагає додаткових досліджень.

Боротьба проти корупції в Україні під час воєнних дій вимагає не лише політичної волі суспільства, а й належного законодавчого забезпечення. Крім того, необхідним є формування дієвої системи органів державного управління, забезпечення формування та реалізації антикорупційної політики в цілому, здійснення заходів попередження і запобігання корупції та корупційним правопорушенням.

Боротьба з корупційними правопорушеннями в Україні до початку війни не була дуже ефективною. Під час війни з'явилася велика кількість корупційних спокус на фоні зайнятості правоохоронних органів вирішенням питань боротьби з військовими кримінальними правопорушеннями [20]. З метою посилення боротьби з корупційними правопорушеннями проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за

корупційні діяння під час воєнного стану» пропонує корупційні правопорушення прирівнювати до державної зради з посиленням відповідальності суб'єктів, що вчиняють такі правопорушення.

Необхідність посилення боротьби з корупційними правопорушеннями призвела до доповнення статті 111 Кримінального кодексу України, що стосується державної зради новим пунктом, згідно якого суб'єкта кримінального корупційного правопорушення можна позбавити волі строком на 15 років, або навіть засудити до довічного позбавлення волі відповідно з конфіскацією всього майна і заборною обіймати певні посади та займатися певною певними видами діяльності. Ще одним кроком до посилення відповідальності за корупційні діяння є Закон України від 3 березня 2022 року № 2113-9 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» [21]. Так, доповнено статті 111 (державна зрада) та 113 (диверсія) Кримінального кодексу України ознакою, що обтяжує відповідальність, а саме – вчинення дій в умовах воєнного стану або в період конфлікту.

В контексті боротьби з корупційними правопорушеннями варто звернути на зміни в Законі України «Про запобігання корупції» [10] (частина другої статті 23), які свідчать про те, що на період до припинення воєнного стану вимога щодо відповідності подарунків загальноновизнаним уявленням про гостинність і обмеження вартості цих подарунків не поширюється на:

- одержання грошових коштів, використаних виключно для таких цілей (за умови наявності підтверджень використання одержаних коштів у повному обсязі на одну або кілька зазначених цілей);
- одержання безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової, товарів, наданих у повному обсязі з припиненням на них права власності Збройним Силам України або іншим військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, добровольчим формуванням територіальних громад, а також розвідувальним органам, правоохоронним органам (за умови

наявності відповідних підтверджень надання таких товарів зазначеним у цьому абзаці суб'єктам у повному обсязі);

- одержання безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової, товарів, наданих у повному обсязі з припиненням на них права власності як благодійних пожертв чи гуманітарної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації проти України (за умов наявності відповідних підтверджень надання таких товарів у повному обсязі на зазначені цілі);

- одержання безоплатно, або за ціною, меншою за мінімальну ринкову, особами, які фактично проживають на тимчасово окупованих територіях України, територіях ведення бойових дій внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, або які були змушені покинути своє місце фактичного проживання внаслідок ведення (загрози ведення) бойових дій через збройну агресію РФ проти України, тимчасової окупації (загрози тимчасової окупації) території України [22].

Проте, ці зміни до законодавства викликають низку зауважень у юристів, зокрема щодо визначення предмету корупційних правопорушень.

У зв'язку з тим, що воєнні дії призвели до переміщення значної кількості осіб, уповноважених на виконання функцій держави, державного управління або місцевого самоврядування, до Закону «Про запобігання корупції» внесено зміни, які знімають певні обмеження, а саме: в статті 23 заборонено отримання соціальної допомоги чиновниками і сумісницька діяльність. У роз'ясненні Національного агентства щодо запобігання корупції від 14.03.2022 року № 6 зазначено, що проходження особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, військової служби та служби у складі Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад за контрактом не є порушенням обмеження, передбаченого у п. 1 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» (щодо сумісництва та суміщення) [23].

В повідомленні НАЗК від 24 березня 2022 року роз'яснюється, що чинне антикорупційне законодавство України не забороняє посадовцям отримувати соціальні виплати, проте має обмеження щодо сумісництва та суміщення. Знаходження особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у відпустці без збереження заробітної плати або в простой не є припиненням державної служби. Тому на таких осіб розповсюджується обмеження щодо сумісництва та суміщення – заборона займатись іншою оплачуваною діяльністю [24].

Знаходження особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у відпустці без збереження заробітної плати або в простой не є припиненням державної служби. Тому на таких осіб поширюється обмеження щодо сумісництва та суміщення – заборона займатись іншою оплачуваною діяльністю.

З метою системного запобігання корупції на всіх рівнях управління Закон України «Про запобігання корупції» запровадив функціонування інституту уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. Уповноважені підрозділи (уповноважені особи) є первинною ланкою антикорупційної інфраструктури, які покликані допомагати керівникам, іншим працівникам державних органів, у тому числі в період дії в Україні правового режиму воєнного стану, не допускати порушень вимог Закону [25, 26].

Отже, боротьба проти корупції, корупційних правопорушень в Україні в умовах воєнного стану, крім наявності політичної волі потребує відповідного законодавчого забезпечення, а саме, комплексу нормативно-правових актів, що регулюють механізми запобігання корупції та чітко визначають відповідальність за вчинення корупційних правопорушень. Наразі перед органами державної влади державного управління стоїть актуальна задача формування дієвої системи органів для реалізації державної антикорупційної політики, забезпечення координації органів закликаних боротися з проявами корупції на всіх рівнях: державному, регіональному та побутовому.

1.3. Вплив війни на корупцію та механізми боротьби з корупційними правопорушеннями під час війни України

Боротьба з корупцією – це комплексний процес, який вимагає застосування різноманітних механізмів. Механізми боротьби з корупційними проявами можна розділити на 4 основні групи (рис. 1.3).



Рисунок 1.3. Механізми боротьби з корупційними проявами

Джерело: створено за джерелами [27, 28].

Розглянемо детальніше основні групи механізмів боротьби з корупційними правопорушеннями. Кримінальне законодавство визначає корупційні діяння як кримінальні злочини, встановлює відповідальність та покарання за їх вчинення. Повний перелік корупційних правопорушень, за які настає кримінальна відповідальність зазначені у примітці статті 45 Кримінального кодексу України [29]. Можна виділити дві основних групи корупційних правопорушень:

— кримінальні правопорушення, вчинені шляхом зловживання службовим становищем визначаються і караються відповідно до ст. 191, 262, 308, 313, 320, 357 та 410 Кримінального Кодексу;

— безумовно корупційні правопорушення визначаються і караються відповідно до с. 210, 354, 364, 365, 368 та 369.

Кримінальний кодекс передбачає покарання за корупційні правопорушення не тільки вигодоотримувача, а й осіб, які сприяли або спровокували таке правопорушення.

Адміністративне законодавство передбачає відповідальність за адміністративні правопорушення, які пов'язані з корупцією, але не підпадають під дію Кримінального кодексу та регулюються Кодексом України про адміністративні правопорушення [30]. Це відповідальність за:

- порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків;
- порушення вимог фінансового контролю;
- порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;
- незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень;
- порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг;
- невжиття заходів щодо протидії корупції;
- порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням;
- порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля.

Більшість санкцій цих статей передбачає відповідальність у вигляді штрафу від 50 до 2500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а також

застосування до порушника адміністративного стягнення у вигляді конфіскації грошей, одержаних внаслідок адміністративного правопорушення та/або права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком на 1 рік.

Цивільне законодавство регулюється Цивільним кодексом України [31]. Наставати цивільно-правова відповідальність може виключно у випадках, якщо вчинене правопорушення спричинило негативні наслідки у вигляді заподіяння моральної чи матеріальної шкоди. Відповідно до статті 1166 Цивільного кодексу України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Антикорупційне законодавство об'єднує цілий пакет законодавчих та підзаконних актів, Постанов Уряду, Указів Президента, тощо. Основу цього виду законодавства становить Закон України «Про запобігання корупції» [10] в якому надано визначення всіх понять, що стосуються корупції як явища.

Система інституцій, які повинні забезпечувати боротьбу з корупційними правопорушеннями в Україні, доволі складна і розгалужена. Основою цієї структури є 6 основних інституцій [32]:

- Національна рада з питань антикорупційної політики;
- Національне антикорупційне бюро України (НАБУ);
- Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК);
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП);
- Державне бюро розслідувань (ДБР);
- Вищий антикорупційний суд (ВАС);

Кожна з цих інституцій має свою структуру, повноваження, обов'язки, права і забезпечує виконання антикорупційного законодавства в межах своїх повноважень.

Важливу роль у боротьбі з проявами корупції відіграють громадські організації які забезпечують громадський контроль та нагляд за діяльністю

антикорупційних інституцій, забезпечують інформування громадян України про події в галузі антикорупційної діяльності, організовують науково-практичні семінари метою яких є посилення боротьбу із корупційними правопорушеннями, забезпечують інформування громадян щодо їх прав, тощо. На території України на конституційній основі створено і активно функціонує велика кількість таких фундацій. Зокрема [33]:

- Громадська Правозахисна організація «Права людини», яка спеціалізується на захисті прав та свобод людини;
- Центр політико-правових реформ, метою якого є сприяння проведенню реформ у політико-правовій сфері задля утвердження в Україні демократії, верховенства права та належного урядування;
- Transparency International Україна – міжнародна недержавна організація з боротьби з корупцією;
- Центр політичних студій та аналітики «Ейдос», в структурі якого наявний відділ «Боротьби з корупцією», що працює над впровадженням та дослідженням проблематики доступу до публічної інформації, використання публічних коштів, роботи місцевих рад, процесу прийняття рішень в них та доступу громадян до участі в цих процесах;
- Центр Протидії Корупції (ЦПК) – один з головних лобістів антикорупційного законодавства та створення антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро (НАБ), Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), Агентства по поверненню активів; Група «Антикорупційна реформа» Реанімаційного пакету реформ – одна з найбільш активних коаліцій експертів громадського сектору створена задля розробки, адвокації та імплементації антикорупційних реформ.

Важливим механізмом боротьби з корупцією є міжнародне співробітництво українських інституцій в галузі узгодження антикорупційного законодавства, обміні досвідом діяльності та правовій допомозі. Україна активно співпрацює з багатьма міжнародними та регіональними антикорупційними

організаціями, зокрема вона є активним учасником Конвенції ООН проти корупції.

Уряд України активно співпрацює із Transparency International – антикорупційною організацією, заснованою у 1993 р. в Берліні в сфері обміну інформацією і досвідом в боротьбі з корупцією. Співробітництво з Transparency International дозволяє визначати ефективність боротьби з корупційними проявами в Україні через Індекс сприйняття корупції та Глобальний корупційний барометр [34]. В рамках євроінтеграції Україна активно бере участь в роботі Групи держав проти корупції (GRECO – Group of States against Corruption), яка крім моніторингу, займається розробкою інституційних, правових, практичних реформ в галузі боротьби із корупційними проявами.

Ще однією міжнародною організацією, діяльність якої направлена виключно на боротьбу з корупцією, є Всесвітня організація парламентаріїв проти корупції (GOPAC – Global Organization of Parliamentarians Against Corruption), яка є міжнародним альянсом законодавців, що спільно працюють для боротьби з корупцією, зміцненням демократії та підтриманням верховенства закону.

Отже, боротьба з корупцією процес важкий і розтягнутий в часі. Він потребує не тільки об'єднання зусиль державних інституцій в середині країни, а й активної співпраці з міжнародними організаціями, суспільством та громадськістю. В умовах війни діяльність антикорупційних інституцій ускладнюється.

В умовах повномасштабної війни, коли ресурси держави зосереджені на обороні та забезпеченні життєдіяльності населення, боротьба з корупцією може здаватися другорядним завданням. Однак, корупція в будь-який час є загрозою національній безпеці, особливо під час війни, оскільки вона підриває довіру до державних інституцій, уповільнює процес відбудови та може зашкодити міжнародній репутації країни.

До викликів, з якими стикаються антикорупційні інституції під час війни належать: обмеження ресурсів, оскільки війна вимагає значних фінансових і людських ресурсів, що може обмежити можливості антикорупційних органів;

посилення тиску на антикорупційні органи з боку корумпованих чиновників, які намагаються уникнути відповідальності; відволікання уваги суспільства та політиків на військові дії, що може призвести до послаблення контролю за корупційними проявами; спрощення процедур для прискорення процесів закупівель та інших дій, пов'язаних з оборонними потребами, що створює додаткові ризики для корупції.

В той же час, під час війни на діяльність антикорупційних інституцій позитивно впливає підвищена увага суспільства – війна підвищує усвідомлення суспільством важливості боротьби з корупцією та сприяє більшій підтримці антикорупційних заходів. Посилюється міжнародна підтримка. Міжнародні партнери збільшують фінансову та технічну допомогу для зміцнення антикорупційних інституцій. Війна стимулює розвиток нових технологій, які можуть бути використані для прозорості та контролю у сфері державних закупівель та інших процесів. Крім того, війна сприяє консолідації зусиль різних державних органів та громадських організацій у боротьбі з корупцією.

1.4. Огляд міжнародних документів з боротьби з корупцією. Світовий досвід боротьби з корупційними правопорушеннями

Нині корупція набула транснаціонального характеру і, відповідно боротьба з нею в межах однієї країни або групи країн є недостатньо ефективною, що сприяло створенню Міжнародного співтовариства в питаннях боротьби з корупцією. Ще з 70-х років минулого століття міжнародне співтовариство почало розпочало активну роботу над виробленням стандартів, спрямованих на запобігання і протидію корупційним проявам. Ця співпраця зайшла своє відображення в низці нормативно-правових актів.

Одна з перших в світі міжнародних організацій, завданням якої була протидія корупції – Незалежна комісія проти корупції, заснована в 1974 році в Гонконзі. Саме діяльність цієї комісії призвела до того, що рівень корупції у цій країні став одним з найнижчих у світі, що, відповідно, посилює економічну

стабільність країни. Успішна діяльність комісії сприяла прийняттю рішення про створення багатьма державами власних інституцій із запобігання та протидії корупції. Неузгодженість антикорупційного законодавства держав викликала необхідність формування спільних підходів у питанні антикорупційного законодавства, побудованого на спільних принципах, однакових для всіх країн, і стала основою для формування міжнародних підходів до вирішення проблем корупції. Починаючи з 1996 р. у світі було прийнято вісім конвенцій спрямованих на подолання проблеми корупції. Однак, серед всіх міжнародних антикорупційних інструментів найбільш широкою за сферою дії є Конвенція ООН проти корупції [34].

Конвенція ООН була ратифікована урядом України в 2006 р. [36] До 1 вересня 2011 року учасниками цієї конвенції стали 154 світові держави. В основу Конвенції покладено дві засади: запобігання корупції та боротьба з цим явищем. Концепція Організації Об'єднаних Націй проти корупції зобов'язує всіх учасників визнати корупційні явища кримінальними злочинами і встановлює зобов'язання щодо вжиття превентивних заходів у державному і приватному секторах, налагодження міжнародного співробітництва в розслідуванні корупційних явищ та вжиття заходів технічної підтримки. Крім того концепція конвенція містить положення про повернення активів.

Конвенція складається з восьми розділів, які визначають загальні положення, заходи щодо запобігання корупції, криміналізацію та правоохоронну діяльність, міжнародне співробітництво, заходи щодо повернення активів, технічну допомогу і обмін інформацією, а також механізми здійснення заходів щодо повернення активів. Більшість положень Конвенції не є нормами прямої дії і мають бути трансформовані в національне законодавство держав-учасниць, що дозволить забезпечити їх виконання на національному рівні [35].

Щодо запобігання корупції в секторі державного управління Конвенція містить заклик до підвищення прозорості в державному управлінні, зокрема, через прийняття законів про свободу інформації, спрощення адміністративних процедур та оприлюднення інформації про що йдеться в розділі 2. У третьому

розділі, що має назву «Криміналізація та правоохоронна діяльність», Конвенція закликає держави-учасниці до визнання цілого маси масиву діянь кримінальними злочинами. Зокрема такими Конвенція визнає викладені в ст.15 положення:

а) обіцянка, пропозиція або надання державній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій під час виконання своїх службових обов'язків;

б) вимагання або прийняття державною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи чи іншої фізичної або юридичної особи, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій під час виконання своїх посадових обов'язків [36].

В цілому Закон України «Про запобігання корупції» в частині визначення поняття «корупційне діяння» повністю відповідає Конвенції ООН проти корупції.

У 2006 р. в Україні набула чинності Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією [37].

Ще одним вагомим внеском в справу боротьби з корупцією стала ратифікована Україною у 2006 р. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), яка набрала чинності з 01.03.2010 р.

Міжнародні нормативно-правові акти в сфері боротьби з корупцією мають на меті встановлення спільних стандартів боротьби з корупцією на міжнародному та національному рівні через визначення корупції як явища кримінального та вжиття відповідних заходів щодо подолання корупції як явища.

Ці три основні міжнародні документи в сукупності формулюють заходи (рис.1.3), які дозволяють подолати корупцію на міжнародному та державному рівнях:

- *формування скоординованої політики*, а саме — встановлення й заохочення ефективних практик для запобігання і протидії корупції, які періодично переглядаються;
- *створення органу або органів із запобігання корупції*, які формують та імплементують таку політику;
- *формування доброчесної публічної служби* — прозорі конкурси, достатнє фінансове забезпечення, фокусування на таких критеріях, як бездоганність роботи, справедливість і здібності. *Етичні стандарти поведінки на державній службі*, а саме - заохочення непідкупності, чесності та відповідальності серед держслужбовців, створення визначених стандартів поведінки;
- *прозорі державні закупівлі й управління фінансами* — публічне поширення інформації про закупівельні процедури, зрозумілі та прозорі критерії участі та відбору, ефективні механізми контролю.
- *державну звітність*, що дозволяє суспільству отримувати інформацію про механізм прийняття рішень у державі, спрощення адміністративних процедур, публікацію інформації про корупційні ризики в держсекторі;
- *незалежність судових органів та органів прокуратури*, що передбачає забезпечення незалежності, зміцнення чесності та непідкупності, запобігання корупції в середині органів;
- *доброчесність приватного сектору*, що виражається в співпраці бізнесу та правоохоронних органів, розробці стандартів доброчесності для бізнесу, запобіганні конфлікту інтересів у випадку колишніх держслужбовців, які приходять у бізнес;
- *участь суспільства*, а саме — посилення прозорості та залучення громадян у процес прийняття рішень, доступ до інформації, формування атмосфери несприйняття корупції, повага, заохочення та захист свободи пошуку й поширення інформації про корупцію;

— запобігання відмиванню коштів — регулювання та моніторинг банків та небанківських фінансових установ, щоб запобігти відмиванню коштів у всіх формах.

Міжнародні нормативно-правові акти в цій сфері мають єдину мету — встановити загальні стандарти боротьби проти корупції на національному рівні через її криміналізацію та впровадження заходів для запобігання корупції [38].

Україні, де рівень корупції дуже високий, варто вивчити досвід країн світу успішних в питаннях подолання цього явища. Розглянемо елементи цього досвіду в деяких зарубіжних країнах.

З пострадянських країн *Грузія* (ранг в рейтингу індексу сприйняття корупції – 49) після війни 2008 р. обрала більш радикальну стратегію протидії корупції, а саме - гранично можливе зменшення ролі держави в регулюванні суспільних процесів. Головною метою цих заходів була необхідність докорінно покращити інвестиційний клімат в країні, досягти бурхливого розвитку приватного сектора. Логіка повоєнного періоду передбачала скорочення державного апарату максимальне роздержавлення власності реформи податкової та митної системи створення вільних економічних зон.

Особливістю антикорупційної боротьби в *Ізраїлі* (ранг в рейтингу індексу сприйняття корупції – 33), країні, яка веде перманентну війну, є дублювання моніторингової діяльності за ймовірними проявами корупції. Відповідний контроль здійснюють урядові організації та спеціальні підрозділи поліції з одного боку та Відомство державного контролера на яке не впливають Міністерство та інші державні відомства – з іншого. Цими організаціями досліджується можливість корупційних проявів, а якщо їх виявляють, то повідомляють органам розслідування. До того ж, отримані дані обов'язково мають ставати надбанням громадськості [39].

Розглянемо елементи досвіду країн Євросоюзу в питаннях боротьби з корупцією.

Латвія (ранг в рейтингу індексу сприйняття корупції – 36) не досягла значних успіхів в боротьбі з корупційними правопорушеннями і є найбільш

корумпованою країною Європейського Союзу. На думку фахівців це відбулося внаслідок нескоординованості дії між правоохоронними органами Латвії. Боротьбу з цим негативним явищем в країні здійснюють аж 16 різних структур, в тому числі правоохоронних. У зв'язку із вступом Литви до Європейського союзу в заяві Європейського парламенту також зазначається про необхідність активізації боротьби в цій країні з корупцією та організованою злочинністю особливо на кордоні.

Згідно з положеннями Кримінального кодексу *Фінляндії* (ранг в рейтингу індексу сприйняття корупції – 2) за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як корупція, передбачено санкції – від штрафу до ув'язнення строком до чотирьох років, залежно від ступеня суспільної небезпеки злочину. Протидія корупції в цій країні відбувається на процедурному та інституціональному рівнях. Поширеними є такі заходи як гласність та звітність у питаннях корупції, а також їх відкрите обговорення наслідків.

В основу боротьби з корупцією *Федеративної Республіки Німеччини* (ранг в рейтингу індексу сприйняття корупції – 9) покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової, бази злочинних угруповань. Це досягається шляхом конфіскації майна і створення належної правової бази для унеможливлення «відмивання брудних» грошей. Реалізації цього сприяють два шляхи: конфіскаційний (конфіскується майно) і створення належного правового середовища де неможливо «відмивати брудні» гроші. До числа механізмів антикорупційного спрямування, якими користується Німеччина з іноземного досвіду виходить також план зі створення реєстру корумпованих компаній. Зміст у тому, що підприємство, яке потрапляє в такий реєстр, вже немає права виконання будь-яких державних замовлень і на нього більш пильно звертають увагу правоохоронні органи.

У *Франції* (ранг в рейтингу індексу сприйняття корупції – 21), у 1993 р., було створено центральну службу з боротьби з корупцією. На неї покладено такі важливі функції як централізація інформації, необхідної для попередження і виявлення фактів активної та пасивної корупції, а також надання допомоги

судово-слідчим органам у випадках їх звернень. Центральна служба інформує прокурора республіки щодо проведення розслідування. Чинне законодавство Франції містить цілий ряд нормативних актів спрямованих на протидію корупції, насамперед пов'язаних з фінансовими зловживаннями. Так, у 1990 році прийнято закон згідно з яким кредитні установи мають особливо уважно ставитися до капіталів, походження яких пов'язане з організованою злочинністю. Йдеться про виявлення порушень, пов'язаних із фальсифікацією чеків та векселів переданих на інкасацію [40].

В країнах Азії до питань боротьби з корупцією підходять більш жорстко, особливо ця жорстокість проявилась у *Китаї* (ранг в рейтингу індексу сприйняття корупції – 76), де за хабарництво чиновник платить своїм життям. Керівництво країни не просто розстрілює за проступок, це "дієство" транслують на всю країну. За останні кілька років життя позбулися близько десятка тисяч чиновників. Присуджують за злочин і довічний термін, як це трапилося в 2024 році році з экс-міністром безпеки Чжоу Юнканом. Але на цьому не обмежується боротьба з корупцією у Китаї – ведеться робота по вихованню чесності ка починається з раннього дитинства: на уроках малюкам постійно говорять, що красти погано, а красти держвласність – злочин. Не зважаючи на це, за рівнем корупції Китай у 2023 р. займає лише 76 місце в світі.

У *Південній Кореї* (ранг в рейтингу індексу сприйняття корупції – 32) існує один "Закон про корупцію", визнаний еталонним у всьому світі. Він дає право кожному повнолітньому громадянину цієї країни почати власне розслідування за фактом хабара, а головний антикорупційний орган — Комітет з аудиту та інспекції — зобов'язаний підтримати його. В цьому допомагає запущена 16 років тому онлайн система контролю «Орен», яка збирає заяви громадян. Вона, до речі, також викликала фурор серед антикорупційних програм. Тобто абсолютно будь-яка людина може подати заяву, і вона обов'язково повинна бути розслідувана [40].

Слід зауважити, що попри різноманітність підходів до боротьби з корупційними проявами, спільним в успішних країнах є політика відкритості

даних, які стосуються діяльності державних органів управління та публічний характер судочинства при розгляді справ про корупційну діяльність.

Вивчення досвіду країн, в яких корупція не носить глобального характеру, дозволяє зробити висновок про те, що дієвим є лише комплексний підхід до вирішення проблеми корупції, який включає чітко виважену юридичну основу, якісну систему моніторингу корупційних правопорушень, формування адекватної системи покарання за здійснення корупційних правопорушень, існування механізмів відшкодування збитків, завданих державі і суспільству корупційними діями. Важливим фактором в системі боротьби з корупцією є гласність та виховання в суспільстві атмосфери несприйняття корупції.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретичних основ боротьби з корупційними правопорушеннями під час війни в Україні дозволяють зробити висновки про те, що:

1. Корупція та корупційне правопорушення – явища багатогранні, існування яких фіксується з часів появи перших соціальних відносин. Корупція різко гальмує політичний, економічний та соціальний розвиток держави.

2. За своєю природою корупційні правопорушення не є чимось особливим – це ті ж кримінальні чи адміністративні правопорушення як і будь-які інші. Але деякі ознаки, через специфіку явища, зокрема суспільна небезпека, специфічні взаємовідносини суб'єктів, сторона посягання і т. ін, дозволяє виокремити їх в окрему групу правопорушень. Крім того, корупційні правопорушення мають специфічний об'єкт та суб'єкт.

3. Боротьба проти корупції, корупційних правопорушень в Україні в умовах воєнного стану, крім політичної волі потребує відповідного законодавчого забезпечення, а саме, комплексу нормативно-правових актів, що регулюють механізми запобігання корупції та чітко визначають відповідальність

за вчинення корупційних правопорушень. Наразі перед органами державної влади й управління стоїть актуальна задача формування системи органів для реалізації державної антикорупційної політики, забезпечення координації органів покликаних боротися з проявами корупції на всіх рівнях: державному, регіональному та побутовому.

4. Боротьба з корупційними правопорушеннями – це комплексний процес, який вимагає застосування різноманітних механізмів. Механізми боротьби з корупційними проявами можна розділити на 4 основні групи: правові, інституційні, профілактичні та міжнародне співробітництво.

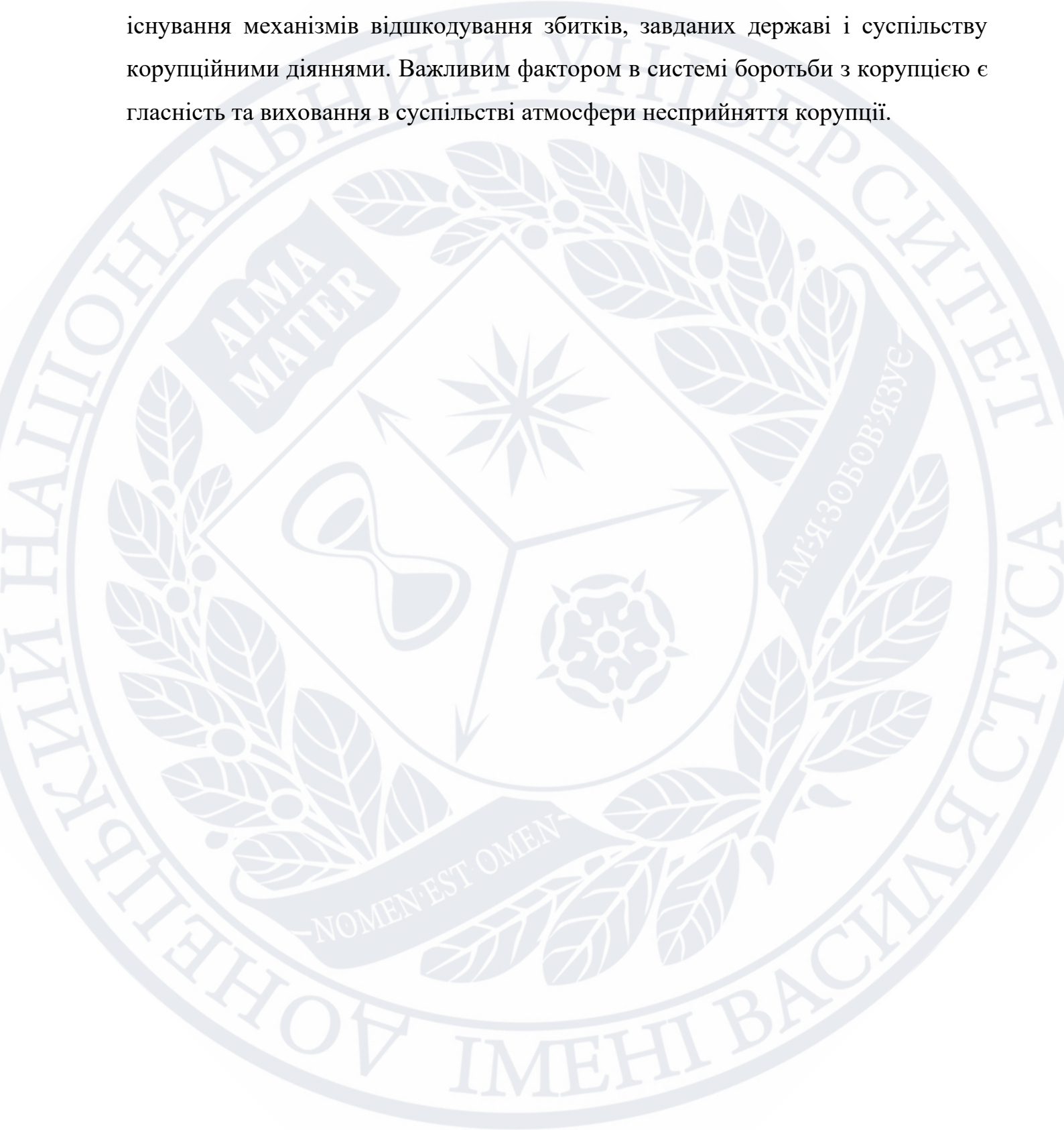
5. Корупція в будь-який час є загрозою національній безпеці, особливо під час війни, оскільки вона підриває довіру до державних інституцій, уповільнює процес відбудови та може зашкодити міжнародній репутації країни.

Боротьба з корупційними правопорушеннями під час війни зіштовхується з великою кількістю викликів, серед яких – обмеження ресурсів, посилення тиску на антикорупційні органи з боку корумпованих чиновників, які намагаються уникнути відповідальності, відволікання уваги суспільства та політиків на військові дії, що може призвести до послаблення контролю за корупційними проявами, спрощення процедур для прискорення процесів закупівель та інших дій, пов'язаних з оборонними потребами, що створює додаткові ризики для корупції.

Поряд з цим, під час війни на діяльність антикорупційних інституцій позитивно впливає підвищена увага суспільства – війна підвищує усвідомлення суспільством важливості боротьби з корупцією та сприяє підтримці антикорупційних заходів. Посилюється міжнародна підтримка. Війна стимулює розвиток нових технологій і процедур в боротьбі з корупційними правопорушеннями. Крім того, війна сприяє консолідації зусиль різних державних органів та громадських організацій у боротьбі з корупцією.

6. Вивчення досвіду країн, в яких корупція не носить глобального характеру дозволяє зробити висновок про те, що дієвим є лише комплексний підхід до вирішення проблеми корупції, який включає чітко виважену юридичну

основу, якісну систему моніторингу корупційних правопорушень, формування адекватної системи покарання за здійснення корупційних правопорушень, існування механізмів відшкодування збитків, завданих державі і суспільству корупційними діями. Важливим фактором в системі боротьби з корупцією є гласність та виховання в суспільстві атмосфери несприйняття корупції.



РОЗДІЛ 2. ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМІВ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

2.1. Зміни в структурі та масштабах корупції під час війни. Нові виклики у сфері боротьби з корупцією в умовах війни

Війна спричиняє значні зміни в суспільстві, економіці та політиці, що, в свою чергу, впливає на характер та масштаби корупції.

Більш детально картину щодо структури та характеру корупційних діянь, впливу на економіку та соціальне життя суспільства дає вивчення статистичних даних, наданих компетентними органами (НАБУ, САП, Міністерством внутрішніх справ та ін.). Розглянемо динаміку і структуру корупційних проявів в Україні [42, 43, 44]. Слід зауважити, що МВС України враховує лише ті корупційні правопорушення, які підпадають під дію Кримінального Кодексу України, зокрема статей 210 (нецільове використання бюджетних коштів здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням), 354 (підкуп працівника підприємства установи чи організації), 364 (зловживання владою або службовим становищем), 366 (декларування недостовірної інформації), 369 (прийняття пропозиції обіцянки або одержання неправомірної Вигоди службовою особою), 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) та 369 (пропозиція обіцянка або надання неправомірної Вигоди службовій особі).

Згідно статистичних даних, в період з 2016 по 2023 рр. кількість зафіксованих кримінальних корупційних правопорушень має тенденцію до зниження (рис. 2.1).

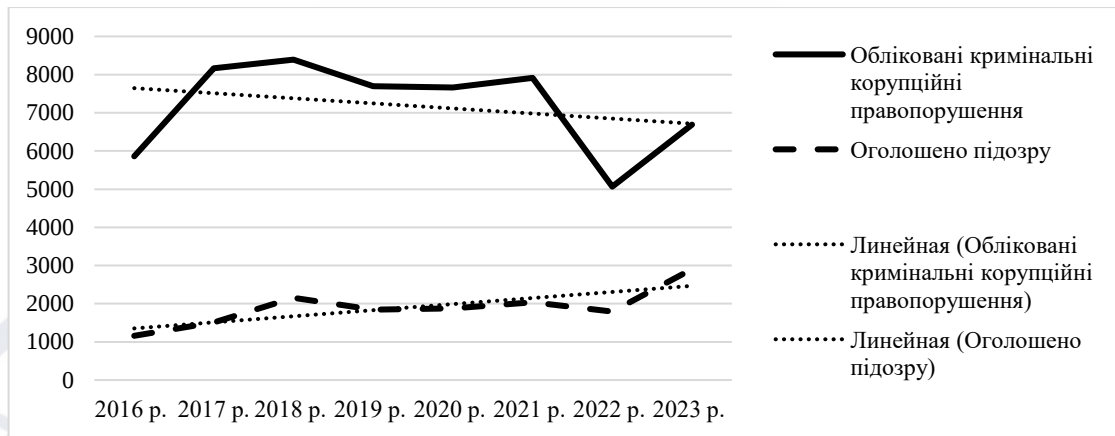


Рисунок 2.1 Динаміка кількості зареєстрованих кримінальних корупційних правопорушень, од.

Джерело: Сформовано автором да джерелами [42, 43].

З початком повномасштабної війни у 2022 р. показник кількості зареєстрованих кримінальних корупційних правопорушень суттєво знизився, але вже у 2023 р. зріс на 75% відносно показника попереднього року. Поряд з цим кількість оголошених підозр постійно зростає, особливо цей показник збільшився під час повномасштабної війни. Така тенденція свідчить про зростання нетерпимості суспільства та законодавства до корупційних правопорушень. Про посилення боротьби з кримінальними корупційними правопорушеннями також свідчить зростання питомої ваги оголошених підозр за кримінальними справами (рис. 2.2).

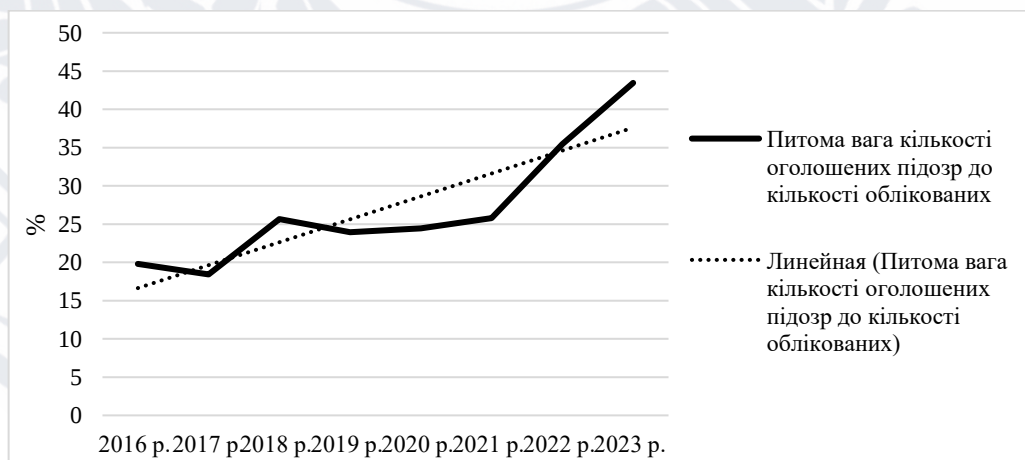


Рисунок 2.2. Питома вага кількості оголошених підозр до кількості облікованих у 2016-2023 рр., %

Джерело: Сформовано автором да джерелом [42].

Серед корупційних правопорушень кримінального характеру найбільшу питому вагу становлять злочини, пов'язані зі зловживанням владою (ст. 364 Кримінального Кодексу України), на другому місті – одержання хабаря (ст. 368) та пропозиція хабаря (ст. 369). При цьому, якщо злочини, кваліфіковані за ст. 368 (одержання неправомірної вигоди) мають тенденцію до зниження, то пропозиція чи надання неправомірної вигоди в досліджуваному періоді зростає (рис. 2.2).

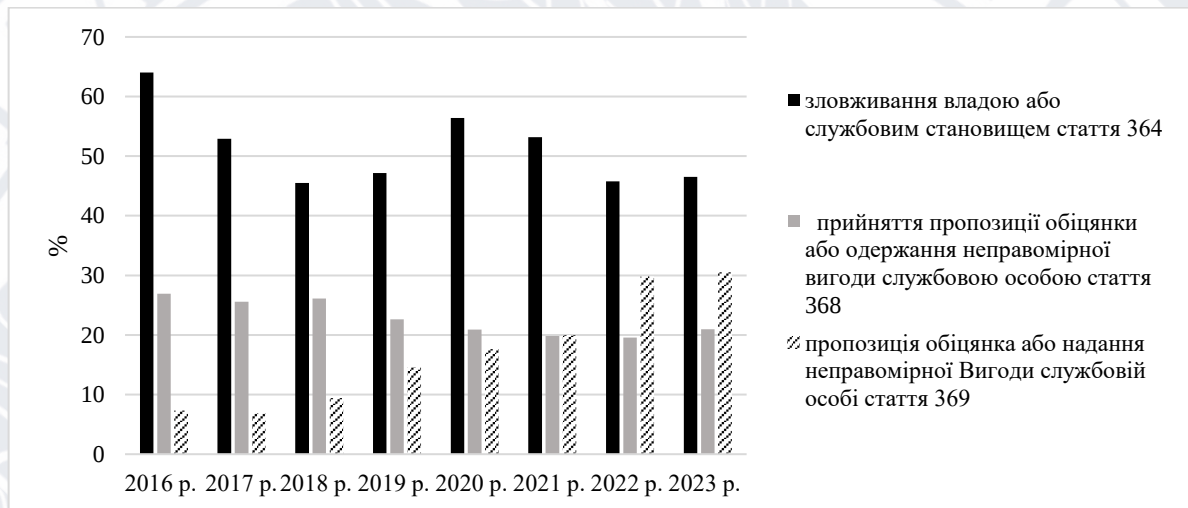


Рисунок 2.3. Динаміка питомої ваги окремих видів корупційних злочинів, %

Джерело: Сформовано автором за джерелом [42].

Про ефективність боротьби з корупційними правопорушеннями, які мають кримінальний характер, свідчить динаміка кількості засуджених за здійснення таких злочинів до загальної кількості відкритих справ рис. 2.4.

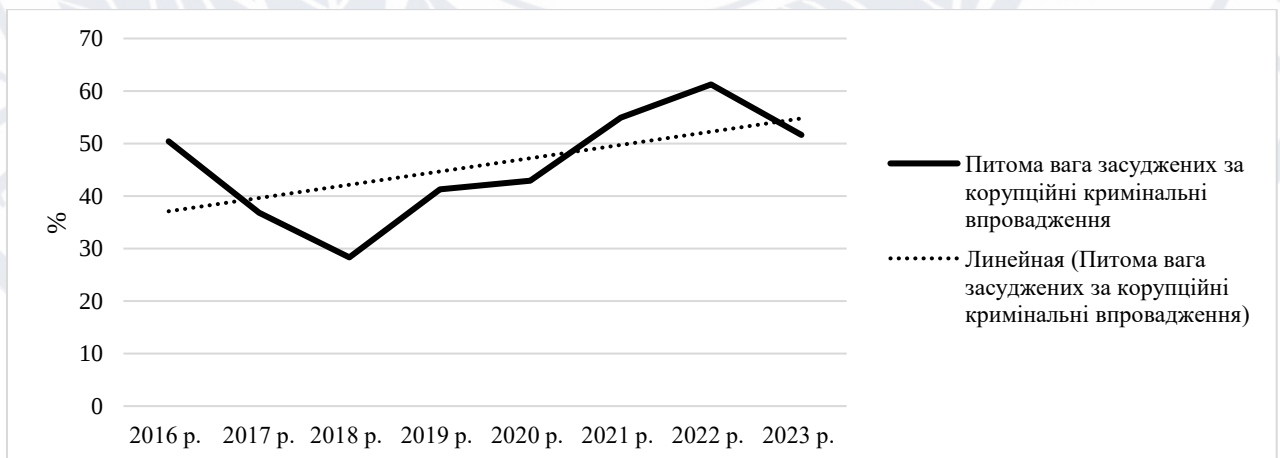


Рисунок 2.4. Питома вага кількості засуджених до кількості тих, кому висунули підозру (%)

Джерело: Сформовано автором за джерелом [42].

З рисунку 2.4 видно, що протягом досліджуваного періоду спостерігається стійка тенденція до зростання частки засуджених за корупційні злочини. Серед засуджених за корупційні правопорушення, які мають кримінальний характер, найчастіше зустрічаються злочини, що підпадають під статті 364, 368, 369 Кримінального Кодексу України (рис. 2.5).

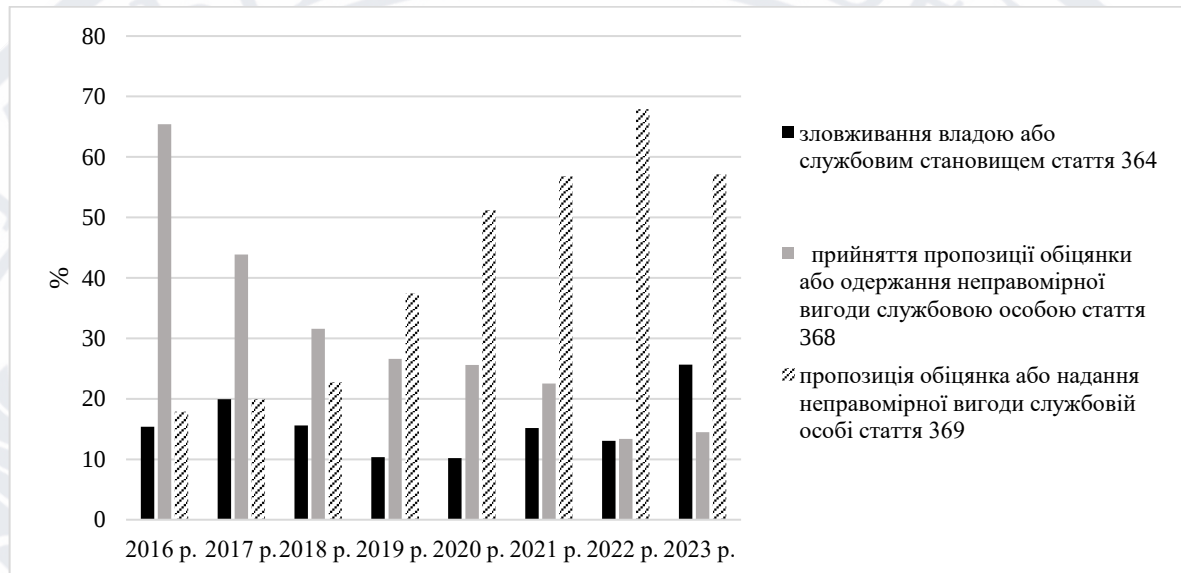


Рисунок 2.5. Динаміка питомої ваги засуджених за здійснення корупційних правопорушень, що підпадають під дію статей Кримінального Кодексу України, %

Джерело: Сформовано автором да джерелом [42].

З рисунку 2.5 видно, що серед засуджених за корупційні правопорушення, що підпадають під дію Кримінального Кодексу найбільшу питому вагу мають корупційні діяння, пов'язані з прийняттям пропозиції або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 Кримінального Кодексу України). Зниження цього показника у період з 2016 по 2023 рр. свідчить про те, що внаслідок боротьби з корупцією посадові особи стали остерігатися вимагати та отримувати неправомірну вигоду за виконання своїх обов'язків. Натомість протягом досліджуваного періоду зростає кількість пропозицій хабаря посадовим особам. Особливо після початку активної фази війни. Під час війни майже у два рази зріс відсоток покарань за зловживання службовим становищем (з 13% до 26% від кількості осіб, притягнутих до відповідальності).

Такі тенденції свідчать про зростання ефективності та результативності боротьби з корупційними правопорушеннями: чиновники бояться брати хабарі, але бажаючих їх запропонувати ще достатньо і правоохоронні органи посилюють боротьбу з цими проявами корупції.

Абсолютні масштаби корупції в країнах, в т. ч. в Україні, об'єктивно оцінити практично неможливо. Загально прийнятої методики оцінки масштабів корупції у світі не існує. В більшості випадків для оцінки масштабів корупції застосовується Індекс сприйняття корупції (Corruption Perception Index – CPI) який обчислюється агенцією Transparency International. Згідно опублікованому щорічному Індeksu сприйняття корупції у 2023 р. Україна піднялась на 104 місце [45] в світі. В динаміці цей індекс відображено на рис. 2.6.

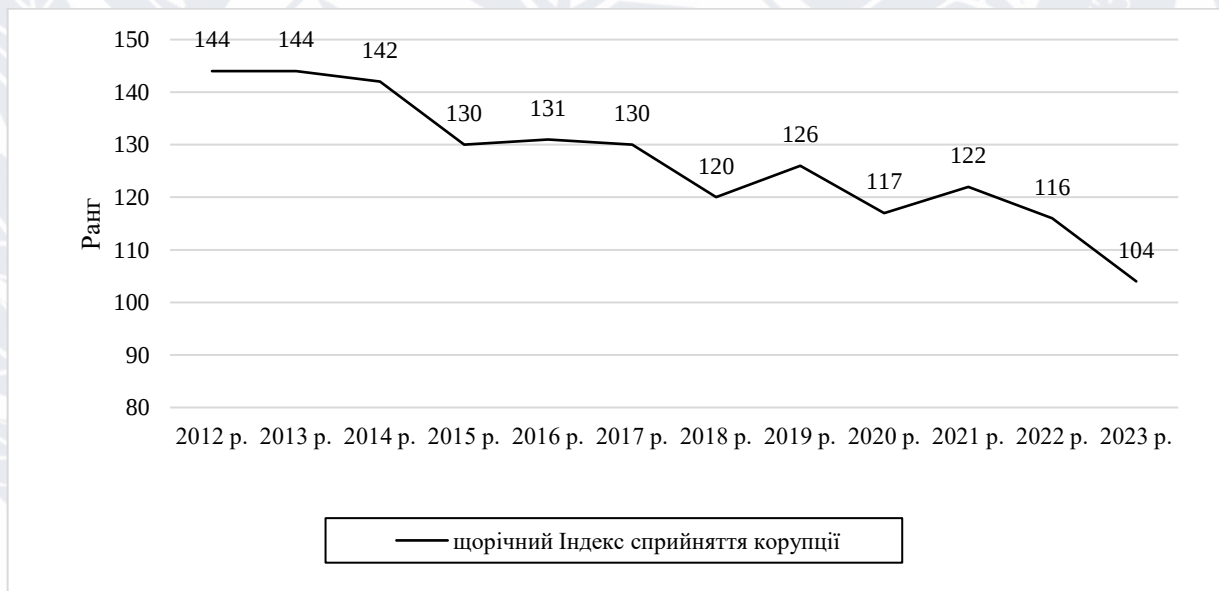


Рис. 2.6. Динаміка Індeksu сприйняття корупції України за даними Transparency International

Джерело: Сформовано автором за джерелом [45].

Зазначений показник дає можливість опосередковано оцінити рівень корупції в Україні. Не зважаючи на думку багатьох фахівців [46], рівень корупції в Україні зменшується. В той же час нові виклики під час війни створюють нові корупційні платформи й складнощі для установ, покликаних боротись із цим явищем. Це пов'язано з наступними явищами.

Потенційний ріст фінансових потоків – величезні обсяги фінансування, що спрямовуються на оборону та відновлення, створюють нові можливості для корупції.

Ускладнення виявлення – в умовах війни ускладнюється контроль за використанням коштів, що сприяє приховуванню корупційних схем.

Залежність від конкретних ситуацій – масштаби корупції можуть варіюватися в залежності від регіону, виду діяльності та ефективності роботи правоохоронних органів. В структурі корупційних викликів під час війни з'явилися нові об'єкти корупції, форми корупції, учасники корупційних схем, змінилися масштаби корупції.

Закупівлі для оборони – виділення великих бюджетів на закупівлю зброї, техніки, медикаментів створює нові можливості для корупційних схем, таких як завищення цін, закупівля неякісної продукції, відкати. Так, Міністерство оборони України у 2023 р. закупило лише у вітчизняних виробників озброєння на суму понад 3 млрд. дол. США, що втричі більше за аналогічний показник 2022 р. [47] (у 2021 р. цей показник для вітчизняних та зарубіжних виробників склав 22,5 млрд грн [48] – 0,8 млрд. дол. США). Очевидно, що збільшення грошових потоків викликає бажання окремих посадовців отримати додаткову неправомірну винагороду. Варто згадати корупційні скандали з ексміністром Міністерства оборони Олексієм Резніковим («Справа Грінкевичів») на 1,5 млрд грн чи колишнього заступника міністра оборони, який відповідав за тилове забезпечення ЗСУ В'ячеслава Шаповалова [49], та багато інших.

Гуманітарна допомога. Розподіл гуманітарної допомоги, включаючи продукти харчування, медикаменти, одяг, також стає об'єктом корупції. Для прикладу: за даними Кільського інституту світової економіки від початку повномасштабного вторгнення РФ і до кінця червня 2023 року Україна отримала міжнародну допомогу на загальну суму близько 170 млрд євро. Ця сума включає кредити та гранти міжнародних фінансових корпорацій, а також постачання військової техніки й озброєння тощо. Приблизно в 10% від цієї суми (близько 17 млрд євро), оцінюється вартість ввезеної в країну гуманітарної допомоги. За

січень-травень 2023 року Держмитслужбою складено 115 протоколів про порушення митних правил, де предметами правопорушень були товари, ввезені на митну територію України як гуманітарна допомога. До правоохоронних органів направлено 159 повідомлень про протиправне діяння, що містить ознаки злочину, передбаченого Кримінальним Кодексом України [50].

Відновлення інфраструктури. Процеси відбудови зруйнованих об'єктів нині часто супроводжуються корупційними схемами, пов'язаними з закупівлею будівельних матеріалів, розподілом бюджетних коштів. За час повномасштабного вторгнення було пошкоджено або зруйновано велику кількість житлових будинків та об'єктів громадської інфраструктури. В березні 2023 року Світовий банк оновив оцінку коштів, які знадобляться Україні для відновлення та відбудови – ця сума зросла до 411 млрд дол. США [51].

Корупція під час війни також набуває нових форм: мобілізаційна корупція, корупція у сфері евакуації, корупція у сфері відновлення.

Мобілізаційна корупція: загальновідомими нині є випадки хабарів з метою ухилення від мобілізації, неправомірного звільнення з військової служби.

Корупція у сфері евакуації: зловживання при організації евакуації населення, розподілі житла та гуманітарної допомоги.

Корупція у сфері відновлення: незаконне заволодіння земельними ділянками, неправомірне отримання дозволів на будівництво, інші види корупції, пов'язані з відновленням.

Варто також наголосити на нових учасниках корупційних процесів – це військові, волонтери, міжнародні організації. Офіцери та солдати можуть бути залучені до корупційних схем, пов'язаних з розподілом зброї, продовольства та інших ресурсів. Інколи волонтери можуть брати участь у корупційних схемах, пов'язаних з розподілом гуманітарної допомоги. Представники міжнародних організацій також можуть бути долучені до корупційних діянь.

З наведеного можна зробити деякі висновки. Протягом досліджуваного періоду (2016-2023 рр.):

- кількість корупційних правопорушень, що мають ознаки кримінальних злочинів в Україні зменшується до 2022 р., після почату активної фази російського вторгнення кількість останніх відчутно зросла;
- частка корупційних правопорушень, за якими оголошено підозру збільшується, що свідчить про активність правоохоронних органів у питаннях боротьби з корупцією;
- питома вага засуджених за корупційні злочини кримінального характеру з 2018 р. по 2022 р. зростала. Дещо зменшився цей показник у 2023 р., що свідчить про погіршення діяльності судової системи під час широкомасштабного вторгнення;
- серед корупційних правопорушень найбільшу питому вагу мають злочини, які підпадають під дію трьох статей Кримінального Кодексу України (КК), а саме - пов'язані із зловживанням владою (ст. 364 КК України), одержання хабаря (ст. 368) та пропозиція хабаря (ст. 369);
- діяльність правоохоронних та судових органів у боротьбі з корупційними правопорушеннями, які мають кримінальні ознаки, призвели до того, що зменшується кількість чиновників, які хочуть отримати неправомірну вигоду, тобто посилилась боротьба з тими, хто пропонує хабар;
- з початком повномасштабного вторгнення посилилась боротьба із зловживанням службовим становищем.

Під час активної фази війни масштаби корупції мають тенденцію до збільшення, що пов'язано із зростанням обсягів фінансування оборони і відновлення та ускладнення виявлення корупційних правопорушень. В структурі корупційних викликів під час війни з'явилися нові виклики: з'явилися нові об'єкти, форми корупції, нові учасники корупційних схем. Корупція під час війни набуває нових форм: мобілізаційна корупція, корупція у сфері евакуації, корупція у сфері відновлення. Під час воєнних дій з'являються нові учасники корупційних процесів – військові, волонтери, міжнародні організації.

2.2. Ефективність боротьби з корупційними правопорушеннями на рівні антикорупційних установ

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) – це ключовий орган в Україні, покликаний боротися з корупцією. Однак, оцінка ефективності його діяльності є досить складним завданням з кількох причин:

- складність феномену корупції, оскільки корупція – це багатогранне явище, яке легко адаптується до нових умов. Тому оцінити ефективність боротьби з нею за допомогою простих показників досить складно;
- діяльність НАЗК значною мірою залежить від політичного контексту – зміна влади, пріоритетів та загального настрою в суспільстві впливає на ефективність роботи агентства;
- НАЗК, як і будь-яка інша державна установа, має обмежені ресурси – фінансові, кадрові, технічні;
- суспільство має високі очікування від НАЗК, що призводить до завищених вимог та розчарування, якщо результати не відповідають очікуванням.

Для оцінки ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції у січні 2020 р. відповідно до ст. 14 Закону України «Про запобігання корупції» [10] було створено Комісію з проведення незалежної оцінки ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції (далі Комісія). Комісія здійснила оцінювання НАЗК згідно з Критеріями та методикою проведення оцінювання, затвердженими Кабінетом Міністрів України [52], та Регламентом, який затвердила Комісія. Результатом роботи Комісії став Звіт оцінки, Затверджений Комісією з проведення незалежної оцінки ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції 24 липня 2023 року [53]. Щодо оцінки конкретних аспектів ефективності НАЗК, можна виокремити наступні:

- 1) профілактика корупції: НАЗК розробляє антикорупційні програми, проводить навчання, здійснює моніторинг дотримання антикорупційного законодавства. Комісія визначала ефективність діяльності НАЗК за 12

критеріями, 83% з яких виконано в повному обсязі. Тобто діяльність НАЗК за цим аспектом визнана задовільною. Серед ключових досягнень відмічено, що НАЗК:

- вчасно підготувала проєкт Національної антикорупційної стратегії та план заходів з її реалізації і подало його на розгляд Верховної Ради України;
- в проєкті враховано результати соціологічних опитувань та досліджень українських і міжнародних неурядових організацій;
- розроблено та затверджено вдосконалену методологію опитування для оцінки стану корупції;

2) виявлення корупційних правопорушень: НАЗК проводить перевірки декларацій, здійснює моніторинг публічних закупівель та інших сфер, де можлива корупція. Однак, кількість виявлених правопорушень не завжди є точним показником ефективності, оскільки багато випадків корупції залишаються невиявленими. В аспекті виявлення корупційних правопорушень діяльність НАЗК Комісією визнана ефективною, оскільки виконано 95% критеріїв оцінки цього аспекту діяльності НАЗК;

3) моніторинг та контроль за дотриманням законодавства щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Комісія вважає, що НАЗК достатньо ефективно виконувала свої обов'язки у цьому аспекті, хоча ефективність виконання критеріїв склала 69%. Серед ключових досягнень відмічено, що:

- НАЗК досягла високого рівня автоматизованого доступу до відповідних державних реєстрів та баз даних;
- НАЗК адмініструвала та вдосконалила систему електронного декларування, зробивши її більш доступною для заповнення та подання декларацій конфлікту інтересів державними службовцями;
- НАЗК досягла значного успіху в проведенні розслідувань та вжитті заходів впливу, запобіганні конфліктам й навмисним порушенням та зміцненні довіри з боку громадськості.

4) співпраця з іншими органами/установами: ефективність боротьби з корупцією залежить від координації дій різних установ – правоохоронних, судових, контрольно-ревізійних. НАЗК має співпрацювати з цими установами, але ефективність такої співпраці може бути різною. За оцінкою Комісії виконано 72% критеріїв діяльності з цього аспекту. Серед досягнень НАЗК відмічено наступне:

- розроблена надійна методологія стандартного дослідження рівня корупції в Україні з залученням неурядових організацій;
- створено окремий структурний підрозділ з зовнішньої комунікації та співпраці з громадськістю (управління просвітницької роботи та навчальних програм) та забезпечено його ефективну діяльність;
- створення на сайті НАЗК спеціального розділу, присвяченого питанням моніторингу діяльності НАЗК;

5) суспільна довіра: рівень довіри суспільства до НАЗК є важливим показником його ефективності. Якщо суспільство вважає, що агентство виконує свою роботу ефективно, це може сприяти зниженню рівня корупції. Нажаль, за цим критерієм діяльність НАЗК на можна визнати ефективною, оскільки за даними Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, станом на червень 2024 р. рівень довіри суспільства до НАЗК становив лише 20,7%, але під час війни (з 01.01.2022 по 01.01.2024 рр.) цей показник зріс на 56% [54], що свідчить про достатньо ефективну діяльність НАЗК щодо посилення суспільної довіри.

Оцінка ефективності діяльності **Національного антикорупційного бюро України (НАБУ)**. Створене в 2015 році, НАБУ розвинулося в авторитетну антикорупційну інституцію із значним доробком у сфері розкриття справ корупції високого рівня. НАБУ зберегло бездоганну репутацію, залишаючись незаплямованим будь-якими звинуваченнями в корупції, водночас завзято захищаючи свою незалежність [55].

Оцінка ефективності Національного антикорупційного бюро України – це складне завдання, яке вимагає комплексного підходу. З одного боку, наявні певні

успіхи у виявленні та розслідуванні високопосадових корупційних злочинів (п. 2.1). З іншого боку, існують певні обмеження та виклики, які впливають на ефективність роботи Бюро.

На ефективність діяльності НАБУ впливає ряд чинників, серед яких основними є:

- *політичний контекст* – діяльність НАБУ значною мірою залежить від загального політичного клімату в країні. Зміна влади, пріоритетів та загального настрою в суспільстві може впливати на ефективність роботи Бюро;
- *обмеженість ресурсів* – НАБУ, як і будь-який інший державний орган, має обмежені ресурси – фінансові, кадрові та технічні. Це може обмежувати його можливості. Особливо ці обмеження посилились після початку активної фази війни;
- *суспільні очікування* – суспільство має високі очікування від НАБУ, що може призводити до завищених вимог та розчарування, якщо результати не відповідають очікуванням;
- *вплив інших інституцій* – ефективність роботи НАБУ залежить від взаємодії з іншими правоохоронними органами, судами та прокуратурою;
- *складність корупційних схем* – сучасні корупційні схеми стають все більш складними та міжнародними, що ускладнює їх розслідування.

Діяльність НАБУ направлена на вирішення трьох основних завдань: виявлення високопосадових корупціонерів; співпраця з міжнародними партнерами в питаннях виявлення та оцінки корупційних схем та їх учасників; розвиток інституційних механізмів направлених на боротьбу з корупцією у вищих ешелонах влади. НАБУ – правоохоронний орган, який протидіє кримінальним корупційним правопорушенням топ-чиновників. Бюро складається з центрального управління та трьох територіальних підрозділів, усього має понад 600 працівників. Своєю місією НАБУ вважає очищення влади від корупції заради побудови та розвитку успішного суспільства та ефективної держави.

Враховуючи специфіку діяльності НАБУ зіштовхується з багатьма проблемами та викликами. Зокрема, це тиск з боку політиків, відсутність належної судової перспективи, обмежені можливості для міжнародної правової допомоги.

Transparency International Ukraine у «Дослідженні спроможності, управління і взаємодії органів антикорупційної інфраструктури України 2023» [56], проведеному за підтримки Проекту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія» вважає НАБУ однією з найефективніших інституцій в системі боротьби з корупційними правопорушеннями.

Технічна оцінка діяльності Національного антикорупційного бюро України була проведена в 2023 році командою незалежних експертів, до складу якої входили: міжнародні експерти з антикорупційних питань Литви, США, Японії та України за підтримки Генеральної інспекції Департаменту юстиції США); Посольства США в Україні (Бюро Державного департаменту США з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань, INL); Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні (EUACI); Міжнародної організації права розвитку (IDLO) яка надавала технічну підтримку у процесі оцінювання [55].

У висновках цього звіту зазначено, що діяльність НАБУ повністю відповідає загальним цілям і завданням Бюро, які полягають у запобіганні, розкритті та розслідуванні корупційних злочинів на високому рівні неупереджено і незалежно. Команда з оцінки не виявила неефективного використання ресурсів, наявних у НАБУ, з огляду на встановлені законом кадрові обмеження та скорочення бюджетних коштів на капітальні інвестиції, що не залежали від НАБУ. Організаційна структура НАБУ та взаємодія між підрозділами можуть бути покращені через перегляд внутрішнього розподілу персоналу, ролі та розміщення окремих структурних підрозділів, а також організації роботи, зокрема, Головного підрозділу детективів, відділу організаційно-методичного забезпечення, Другого підрозділу детективів,

Управління аналітики, Кримінальної лабораторії, Управління спеціальних операцій та територіальних управлінь.

Попри значні зміни у законодавчій базі стосовно НАБУ, спричинені рішеннями Конституційного Суду, врешті-решт незалежність НАБУ не була обмежена. Були й інші спроби підірвати незалежність НАБУ через законодавчі зміни, але вони були невдалими. Недостатня кількість суддів у ВАКС і затримки в судових провадженнях, брак автономії та недостатня кількість прокурорів у САП послабили ефективність НАБУ.

Команда з оцінки не знайшла доказів будь-яких суттєвих і системних помилок процесуального характеру, серйозних порушень прав людини або випадків неправомірного втручання, які б призвели до відсутності успіху у важливих окремих кримінальних провадженнях НАБУ. Проте існує проблема кваліфікації та розслідування окремих категорій злочинів, що потребує додаткового внутрішнього аналізу та покращення зовнішніх комунікацій [55].

Початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України змусив Уряд, відповідно до закону України «Про правовий режим воєнного стану», ввести в дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні. Одним із пунктів цього плану з метою посилення заходів безпеки було призупинення процесу обов'язкового декларування майна держпосадовцями, чим створено додаткові ризики посилення їх корупційної діяльності. Крім цього Національне агентство з питань запобігання корупції обмежило доступ до публічної частини реєстру декларацій. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» було дозволено приймати подарунки посадовцями без обмежень розмірів за умови, що ці подарунки будуть використані на гуманітарну допомогу та потреби армії. Цими ж змінами державним службовцям та посадовим особам було дозволено займатися іншою оплачуваною діяльністю в момент перебування у відпустці без збереження зарплати. Всі ці, і деякі інші, заходи здійснені, начебто з метою посилення

заходів оборони безпеки, стали додатковим підґрунтям для корупційних ризиків. Ці заходи викликали хвилю обурення в суспільстві, насамперед, рішення, що стосується декларування доходів вищими чиновниками держави. Так, відповідно до статистичних даних НАЗК у 2022 році декларації подали лише 190 тис. осіб з яких тільки 13 народних депутатів всіх рівнів.

В результаті, 6 вересня 2023 року на сайті Офісу Президента опублікована петиція з вимогою ветовати законопроект № 9534 та повернути його до Парламенту. Основною вимогою петиції була вимога відкрити реєстр майнових декларацій. Лише за добу ця петиція збрала необхідні 25 000 підписів. На виконання суспільного запиту Президент України Володимир Зеленський 12 вересня наклав вето на цей закон і, як наслідок, 12 жовтня 2023 року набрав чинності Закон України яким відновлено декларування та функції НАЗК. Після цього НАЗК відновила моніторинг декларацій та до кінця 2023 року було розглянуто 78 декларацій вищих посадових осіб. За результатами складені адмінпротоколи щодо п'яти народних депутатів через недостовірні відомості у деклараціях. В деклараціях 11 державних службовців, 1 прокурора 1 заступника міністра, НАЗК виявили недостовірних відомостей на суму понад 3 млн грн. В цей період був зафіксований рекордний факт незаконного збагачення екскерівника Одеського регіонального центру комплектування та соціальної підтримки на суму 188 мільйонів гривень.

Важливу роль у боротьбі з корупційними правопорушеннями відіграє **Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (скорочено - Агентство з розшуку та менеджменту активів або АРМА)**, яке є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим формувати та реалізувати державну політику у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні, а також управління активами, які арештовані у кримінальному провадженні [57].

Для Агентства з розшуку та менеджменту активів 2023 рік став роком важливих трансформацій. Орган, який понад три роки не мав постійного

керівника, очолила Олена Дума, призначена за результатами конкурсу Головою АРМА розпорядженням КМУ, яка одразу взяла курс на переформатування та удосконалення роботи Агентства. Відповідні задачі, окреслені керівником, були спрямовані на забезпечення прозорості та підзвітності діяльності органу, посилення його інституційної спроможності, збільшення економічного та соціального ефекту від діяльності АРМА, усунення корупційних ризиків, пов'язаних з діяльністю у сфері управління активами, а також на подолання викликів, що постали перед АРМА протягом його діяльності.

Видатки з Державного бюджету України для забезпечення діяльності АРМА у 2023 році склали 171,7 млн. грн. Надходження до Державного бюджету України у 2023 році склали 191 млн. грн., у тому числі: 101,3 млн. грн – від управління активами АРМА (для порівняння, у 2022 році обсяг надходжень склав 34,79 млн. грн); 89,7 млн. грн – інші доходи, в тому числі від реалізації активів, що перебували в управлінні АРМА (у 2022 році – 0 грн.) [58].

Основним критерієм ефективності діяльності АРМА є кількість оброблених звернень правоохоронних органів щодо пошуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні та активів підсанкційних осіб (рис. 2.7) [59].

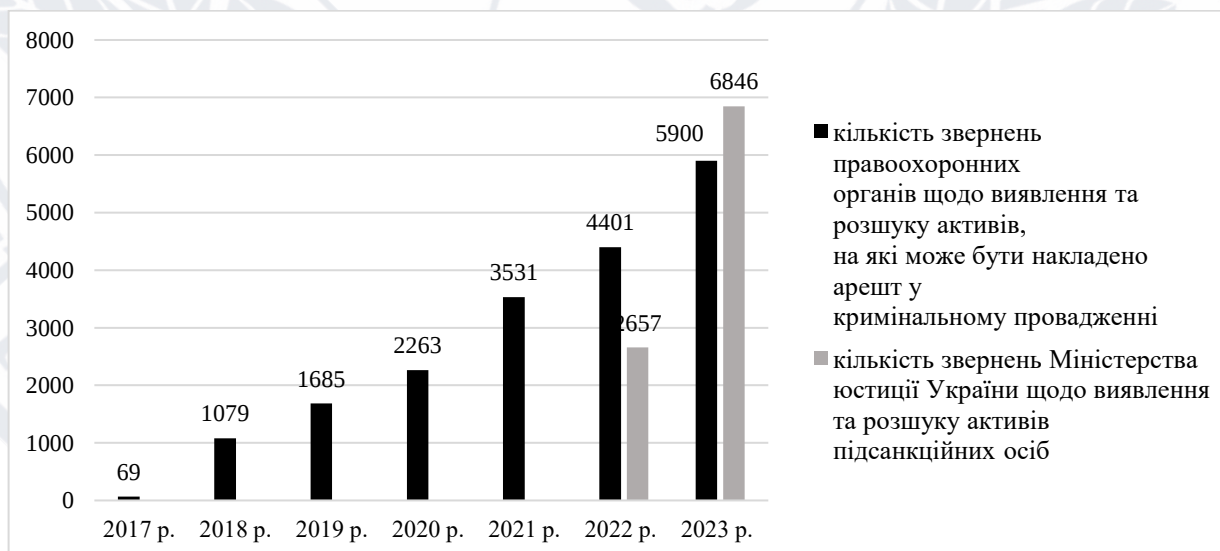


Рисунок 2.7. Динаміка звернень до детективів АРМА щодо розшуку активів, од.

Джерело: створено автором за джерелами [58, 59].

Динаміка звернень правоохоронних органів до детективів АРМА свідчить про зростання активності правоохоронних органів у намаганні виявити та конфіскувати активи фігурантів антикорупційних справ. Після початку великомасштабного вторгнення кількість запитів різко зросла за рахунок підсанкційних осіб.

Активна діяльність АРМА щодо запитів правоохоронних органів дозволила виявити велику кількість активів як в грошовому, так і в натуральному вигляді: земельні ділянки, транспорт, нерухомість, віртуальні активи і таке інше (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка обсягів грошових коштів, виявлених за запитами правоохоронних органів у 2017-2023 рр.

	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Частка у статутних капіталах, млн грн	2511	21169	30413	25381	7687	55761	99800
Цінні папери, млн грн	41	557	3536	5783	158	240	18
Грошові кошти, млн грн	2	359	877	1738	1503	2198	10044
Грошові кошти, млн євро	-	2	8	7	6	39	207
Грошові кошти, млн долл США	-	98	17	131	26	32	383

Джерело: сформовано автором за джерелом [59]

Як видно з таблиці 2.1, активність АРМА різко зросла після початку активної фази війни.

Ще однією важливою функцією АРМА є управління арештованими в корупційних справах майновими активами, обсяги яких зросли з початком великої війни. В основному це зростання обумовлено арештом майна підсанкційних осіб (рис. 2.8).

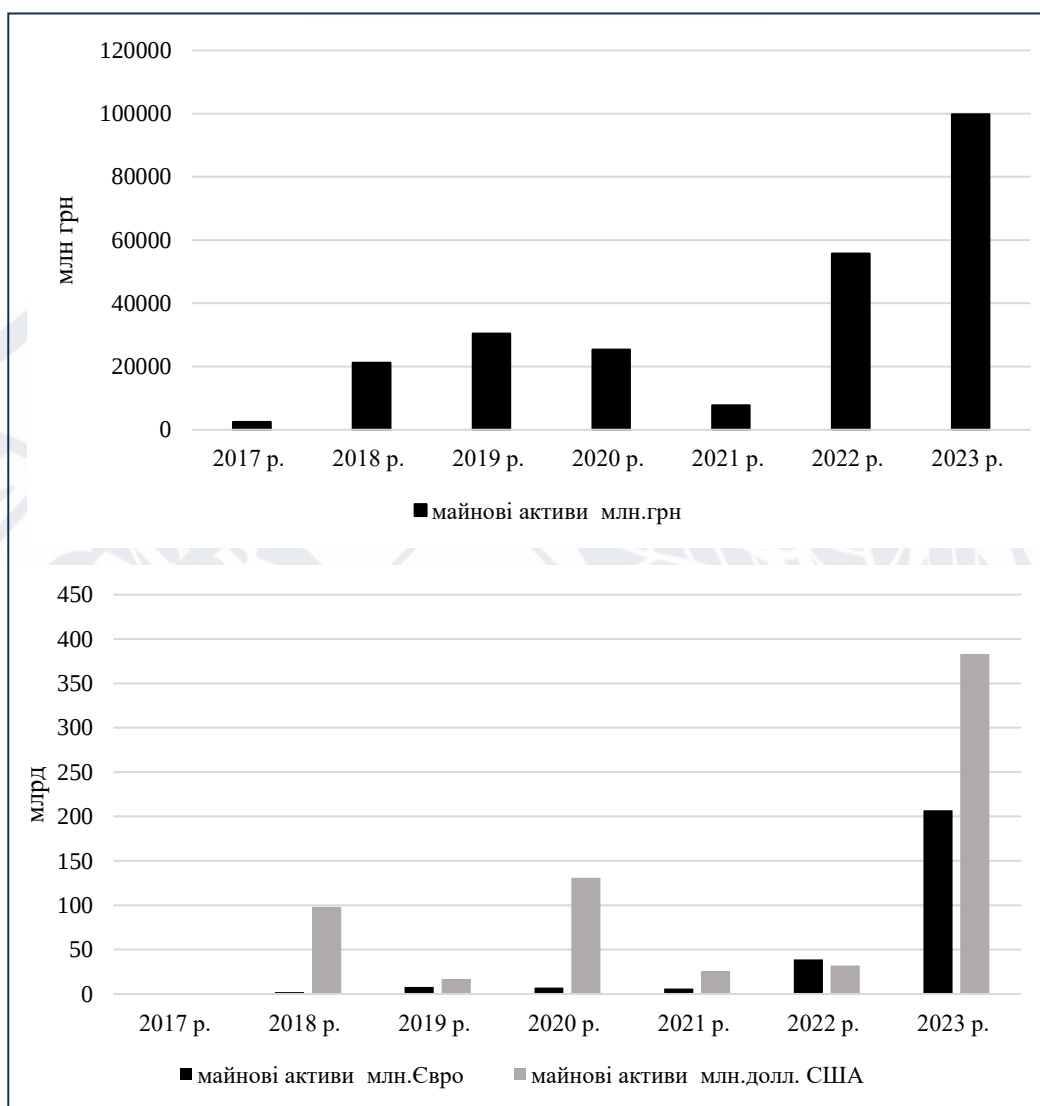


Рисунок 2.8. Динаміка обсягів грошових активів що перейшли до управління АРМА у 2017-2023 рр.

Джерело: створено автором за джерелом [58]

З метою вирішення поставлених завдань в 2023 році АРМА було започатковано ініціативи, спрямовані, зокрема, на забезпечення [58]:

1) посилення міжнародного статусу Агентства. Йдеться не тільки про включення до складу робочих органів важливих міжнародних антикорупційних інституцій (BAMIN, EPAC/EACN), підключення АРМА до міжнародної мережі Interpol 24/7, але й про участь у заходах, що формують антикорупційний глобальний порядок денний (зокрема, 10 сесія Конференції держав-членів Конвенції ООН проти корупції). Міжнародні органи і посли держав-партнерів України підтвердили, що спостерігають за конструктивними змінами в АРМА;

2) відкритості Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні. У серпні 2023 року АРМА офіційно завершило комплекс робіт з відкриття Реєстру, та забезпечило публічний доступ до інформації, що міститься в ньому;

3) прозорості процедури реалізації арештованих активів, переданих в управління АРМА та розблокування можливості реалізації арештованих активів за кордоном. За ініціативою АРМА Уряд вніс зміни до деяких постанов, внаслідок чого реалізація арештованих активів була переведена на платформу Prozorro. Змінено вимоги до потенційних реалізаторів таких активів;

4) підвищення ефективності процесів, пов'язаних з прийняттям АРМА в управління арештованих активів. З метою скорочення строків процедур, пов'язаних з прийняттям АРМА в управління арештованих активів, змінено порядок проведення конкурсного відбору суб'єктів оціночної діяльності;

5) припинення митних режимів відносно товарів, переданих АРМА для реалізації. Внесено зміни до Митного кодексу України та інших законів, внаслідок чого було розблоковано можливість випуску переданого в управління АРМА майна для вільного обігу на митній території України та врахування митних платежів під час його реалізації;

6) прозорого механізму відбору управителів активами. АРМА розроблено та внесено народними депутатами на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про внесення змін до частини другої статті 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (щодо встановлення чіткого і прозорого механізму відбору управителів активами);

7) використання арештованих активів з метою забезпечення гуманітарних, військових або інших потреб. З метою створення умов для використання переданих в управління АРМА активів задля забезпечення життєво необхідних гуманітарних, військових або інших потреб, що виникли під час дії воєнного стану в Україні, АРМА розроблено та внесено на розгляд Уряду відповідний законопроект, завданням якого є запровадження можливостей використання

арештованих активів (у тому числі арештованих об'єктів санаторно-курортного типу, які мають потенціал для соціальних потреб, зокрема для реабілітації та відновлення військовослужбовців. Крім того, АРМА внесено до Верховної Ради України законопроект щодо управління грошовими коштами в іноземній валюті, яким пропонується розширити запроваджену практику та надати можливість АРМА придбання ОВДП за рахунок арештованих грошових коштів в іноземній валюті, що має призвести до збільшення фінансування загального фонду державного бюджету на суму понад 10,0 млн. дол. США та 5 млн євро;

8) розблокування можливості управління арештованими корпоративними правами. АРМА з метою розблокування можливості управління активами у вигляді частки у статутному капіталі, протягом декількох років вживає заходів, спрямованих на усунення відповідних законодавчих перешкод, згідно з якими управитель такими активами має погоджувати свої рішення в органах управління юридичної особи з власником відповідних активів. Ситуація, за якої управитель під час війни з росією має запитувати російського власника та/або фігуранта кримінального провадження згоди на управління активом на території України, - повний нонсенс. Народними депутатами було зареєстровано розроблений у співпраці з АРМА законопроект, який матиме на меті розблокування необхідної можливості управляти корпоративними правами зокрема у таких компаніях як ПрАТ «Вінницяпобутхім», «Моршинська», «Миргородська» та «Vorjomi», Вінницький авіаційний завод, які мають, з посеред іншого, російських бенефіціарів;

9) підвищення ефективності застосування санкції «стягнення активів». Враховуючи практичний досвід застосування санкцій, з метою підвищення якості матеріалів, що додаються до позовної заяви Міністерства юстиції України до Вищого антикорупційного суду з метою стягнення в дохід держави «підсанкційних» активів, в 2023 році удосконалено існуючу процедуру взаємодії АРМА та Мін'юсту в частині залучення АРМА до більш глибокого аналізу інформації, яка може слугувати доказами в суді;

10) забезпечення участі АРМА у формуванні, реалізації та моніторингу ефективності державної санкційної політики. Ініційовано проект постанови Уряду: Агентство доєднається до переліку суб'єктів санкційної політики та отримує можливість вносити до КМУ пропозиції щодо застосування санкцій;

11) схвалення Урядом розроблену АРМА Стратегію повернення активів на 2023-2025 роки, що слугуватиме основою для розробки механізмів компенсацій з боку РФ внаслідок війни;

12) впровадження Антикорупційної програми 2023-2025, за співробітництвом з провідними громадськими антикорупційними організаціями створено Антикорупційну раду АРМА, орган було підключено до Єдиного порталу повідомлень викривачів.

Ще однією ланкою інституціональної системи боротьби з корупційними правопорушеннями виступає **Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі САП)**. При цьому САП становить самостійну ланку системи прокуратури України й по суті забезпечує ефективність й законність розслідувань, що проводяться детективами НАБУ, й подальшу реалізацію у суді результатів цих розслідувань. Наявність цього органу була однією з ключових вимог Євросоюзу та інших західних партнерів. Питання надання Україні подальшої допомоги та встановлення безвізового режиму для поїздок українців до ЄС безпосередньо залежали від успіху створення цієї структури [60]. Регламентує дальність САП Закон України «Про прокуратуру» [61]. САП разом із НАБУ та НАЗК утворюють коло основних інституцій, покликаних протидіяти корупції в Україні.

Прокурори САП мають додаткові інституційні гарантії незалежності від втручання в їх роботу порівняно з іншими підрозділами прокуратури, а також від незаконного впливу та інших факторів, які можуть поставити під сумнів ефективність розслідування топ корупційних кримінальних правопорушень. Однак можливості для посилення ефективності роботи САП наявні, зокрема, через гарантування її автономного статусу зі збереженням системної побудови органів прокуратури.

«Ці проблеми досить скоро можуть бути вирішені, адже в парламенті вже зареєстрований, наприклад, законопроект № 10060, спрямований на довгоочікуване посилення самостійності САП, вдосконалення процедури конкурсного відбору прокурорів та кандидатів на адміністративні посади в інституції. Але, на жаль, і до цього документа у нас є деякі зауваження. Щоб робота Спеціалізованої антикорупційної прокуратури стала ефективнішою, треба врахувати й інші проблеми, які не вирішує цей проект, а також усунути ризики, які він містить» [62].

Спеціалізована антикорупційна прокуратура, як ключовий орган в системі боротьби з корупцією в Україні, має потужний вплив корупційні правопорушення. Однак, однозначно оцінити цей вплив складно з кількох причин:

- тривалість процесів. Боротьба з корупцією – це тривалий процес, який вимагає часу. Оцінювати ефективність САП необхідно в довгостроковій перспективі;
- складність корупційних схем. Сучасні корупційні схеми є високоорганізованими та часто мають міжнародний характер, що ускладнює їх розслідування та притягнення винних до відповідальності;
- політичний контекст. Діяльність САП значною мірою залежить від політичного клімату в країні. Зміна влади, пріоритетів та загального настрою в суспільстві може впливати на ефективність роботи прокуратури;
- недостатність даних. Не завжди є достатньо даних для проведення об'єктивного аналізу ефективності роботи САП.

Опосередковано оцінити ефективність діяльності САП можна за оцінкою експертів Transparency International Ukraine, які відзначають, що за понад два останні роки показники Спеціалізованої антикорупційної прокуратури покращилися всього на 0,2 – з 3,3 до 3,5 бали. Такі дані оприлюднила у Дослідженні спроможності, управління і взаємодії органів антикорупційної інфраструктури України 2023 р., проведеному за підтримки Проєкту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія».

Оцінити ефективність діяльності САП можна спираючись на дані щодо судових рішень, які набрали законної сили. Для цього скористаємося статистичною інформацією про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та інших державних органів, опублікованих Національним агентством з питань запобігання корупції [63]. Зокрема в результаті діяльності САП та системи судів різних рівнів набрали законної сили судові рішення стосовно 1829 осіб, з них:

- кількість засуджених осіб – 1496 (81,8%);
- кількість виправданих осіб – 29 (1,6%);
- стосовно 304 осіб кримінальне провадження закрито (16,6%);
- кількість засуджених осіб зросла відносно 2022 року на 35,1% (з 1107 до 1496 осіб);
- основний вид покарання, який застосовують до засуджених осіб – штраф (накладено на 1420 осіб, що складає 94,9% від всіх засуджених);
- покарання у вигляді позбавлення волі призначено для 34 осіб (2,3%);
- додаткові види покарання застосовано:
 - конфіскацію майна – до 39 осіб (2,6%);
 - позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю – до 123 осіб (8,2%);
 - спеціальну конфіскацію застосовано до 246 осіб (16,4%).

Дослідження ефективності боротьби з корупційними правопорушеннями на рівні спеціалізованих інституцій дозволяє зробити висновок про те, що протягом останніх років (з 2017 р.) спостерігається тенденція до активізації боротьби з корупційними правопорушеннями. Свідченням цього є статистика звернень правоохоронних органів до спеціалізованих антикорупційних інституцій щодо виявлення майнової складової виявлених корупційних діянь яка має стійку тенденцію до кількісного та якісного зростання. Особливо ця тенденція посилилась після початку активної фази війни. Завдяки змінам у антикорупційному законодавстві інституції покликані боротись із корупційними

проявами отримали додаткові можливості для повернення отриманих внаслідок корупційних діянь матеріальних активів до бюджету країни.

2.3. Результативність судової системи в боротьбі з корупцією в Україні

Активна діяльність органів досудового слідства, в питаннях подолання корупції як явища, значною мірою залежить від ефективності судової системи. Оцінка ефективності судової системи у боротьбі з корупцією – це складний і багатогранний процес, який вимагає комплексного підходу.

Активна фаза розвитку антикорупційного законодавства України розпочалася після Революції гідності у 2014 році. Упродовж наступних двох років було створено мережу антикорупційних органів, до якої увійшли НАБУ, САП та НАЗК. Згодом, у 2019 році, розпочав роботу Вищий антикорупційний суд, а в Касаційному кримінальному суді було сформовано окрему судову палату та визначено її антикорупційну спеціалізацію і таким чином завершено формування ефективної антикорупційної інфраструктури [64].

В Україні спеціалізованими судами для розгляду антикорупційних справ є Вищий антикорупційний суд (ВАКС) та Антикорупційна палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Вищий антикорупційний суд – головний орган судової влади, який спеціалізується на розгляді кримінальних проваджень щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом. ВАКС розглядає справи як першої, так і апеляційної інстанції. Антикорупційна палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду розглядає касаційні скарги на рішення ВАКС. Створення спеціалізованих антикорупційних судів було обумовлено необхідністю:

— *спеціалізації*. Судді цих інстанцій мають відповідну спеціалізацію та досвід у розгляді складних антикорупційних справ;

- *незалежності*. Спеціалізовані суди мають більшу незалежність від інших гілок влади, що сприяє більш об'єктивному розгляду справ;
- *ефективності*. Концентрація справ у спеціалізованих судах дозволяє пришвидшити розгляд і уникнути затягування процесів.

До юрисдикції цих судів відносяться справи, пов'язані з: корупцією в органах державної влади та місцевого самоврядування, корупцією в державних підприємствах і установах, корупцією у сфері закупівель.

На нижчому рівні судові справи, що стосуються корупційних правопорушень розглядаються місцевими загальними та апеляційними судами.

Не існує єдиного універсального показника, за яким можна точно визначити ефективність судової системи в боротьбі з корупцією. Однак, існує ряд критеріїв та інструментів, які дозволяють провести таку оцінку.

Серед ключових критеріїв оцінки ефективності діяльності судової системи варто розглянути наступні (рис. 2.9):

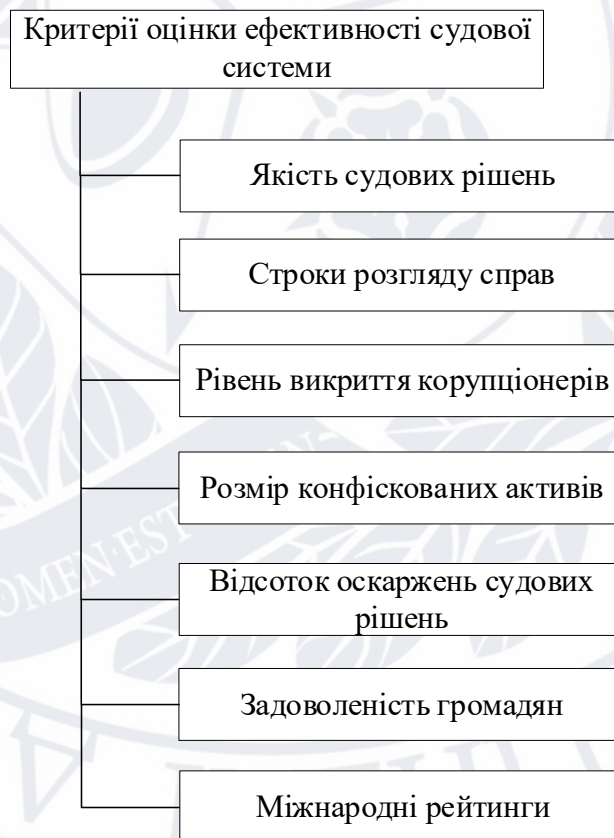


Рисунок 2.9. Критерії оцінки ефективності судової системи в боротьбі з корупційними правопорушеннями

Джерело: створено за джерелом [65].

Розглянемо результативність судової влади в боротьбі з корупцією в Україні виходячи з цих критеріїв.

Критерій 1 - кількість розглянутих справ (рис. 2.10, 2.11).

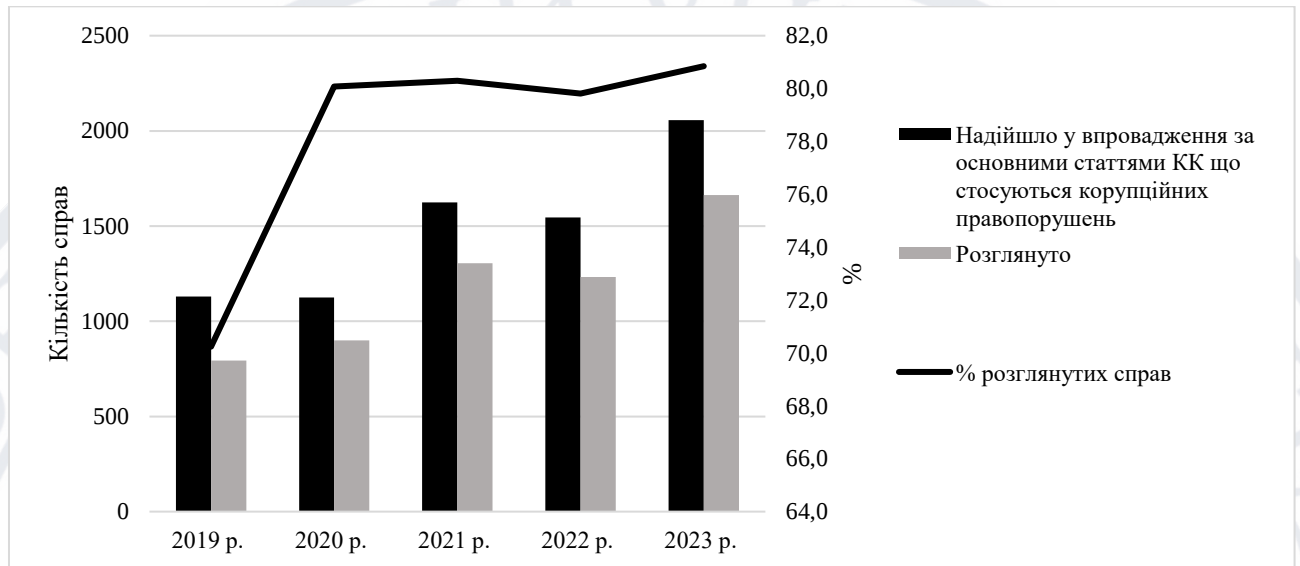


Рис. 2.10. Динаміка кількості розглянутих справ судами першої інстанції у 2019-2023 рр.

Джерело: створено за джерелом [63]

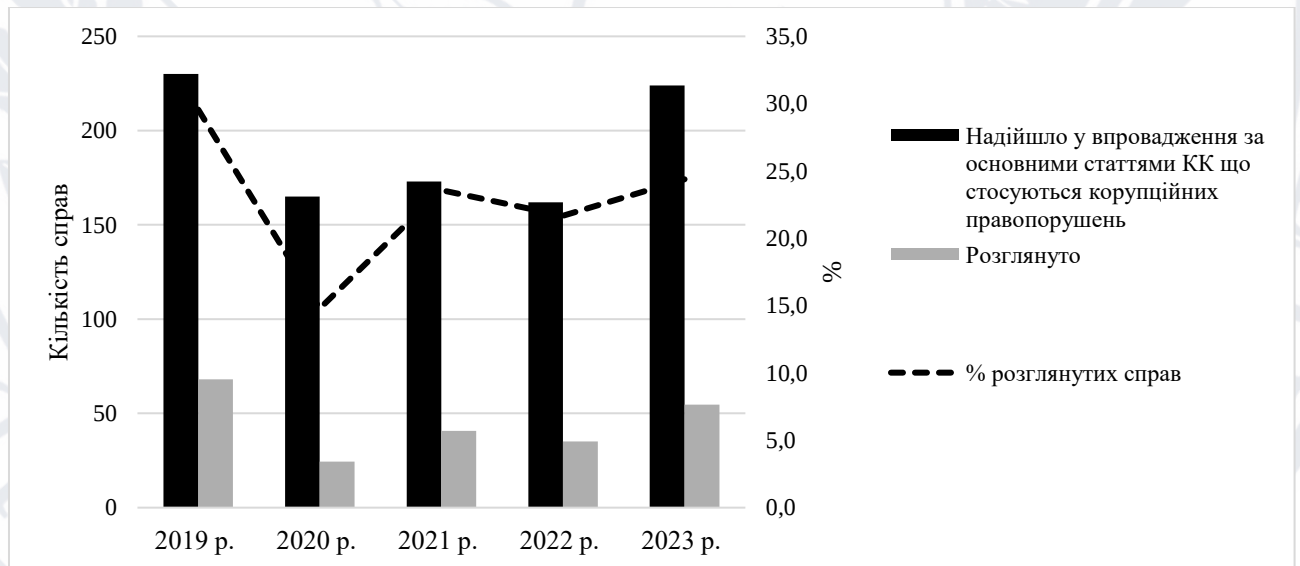


Рисунок 2.11. Динаміка кількості розглянутих справ Вищим антикорупційним судом у 2019-2023 рр.*

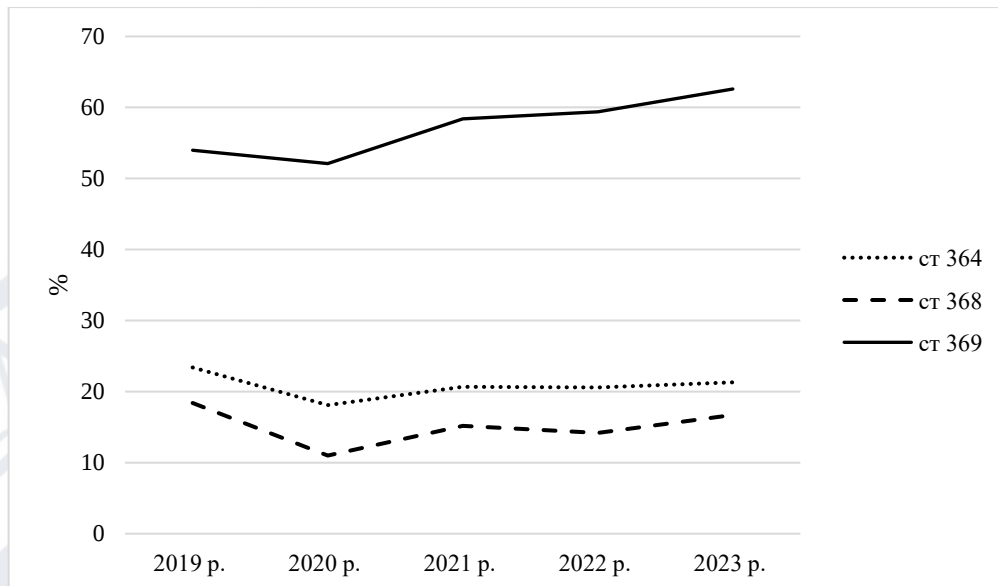
Джерело: Створено автором за джерелом [63]

* Примітка: «Надійшло у впровадження за основними статтями КК що стосуються корупційних правопорушень» - мається на увазі статті КК: зловживання владою або службовим становищем стаття - 364; прийняття пропозиції обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою стаття - 368; пропозиція обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі - стаття 369.

Аналіз рис. 2.10 та 2.11 дозволяє зробити висновок про те, що активність судів першої інстанції в розгляді справ щодо корупційних правопорушень з 2019 р. зросла і має тенденцію до подальшого зростання. Відсоток розглянутих справ з 70% у 2019 р. зріс на 10%. В той же час Активність Вищого антикорупційного суду зменшилась з 2019 р. і відсоток розглянутих справ надзвичайно низький: у 2023 р. цей показник становить лише 24% від всіх справ, що надійшли на розгляд. В цілому спостерігається зменшення ефективності діяльності антикорупційної судової системи.

Критерій 2 - *Якість судових рішень*. Більшість проваджень, розгляд яких здійснювався ВАКС у 2023 році, класифікуються як тяжкі й особливо тяжкі. Кількість проваджень щодо злочинів таких ступенів тяжкості у звітному періоді становила 309 або 90 % усіх справ суду. Кількість осіб, які обвинувачуються у вчиненні тяжких і особливо тяжких злочинів – 737 або 94 % усіх обвинувачених у кримінальних провадженнях ВАКС. У 2023 році у ВАКС завершено 84 кримінальних провадження щодо 120 осіб. Так, у 65 кримінальних провадженнях ухвалено вироки, 13 проваджень закрито, у 6 – вирішено питання про звільнення від кримінальної відповідальності за клопотанням прокурора. Кількість вироків, ухвалених у 2023 р., на 75% перевищує кількість ухвалених у 2022 р. Ефективність судової системи за цим критерієм має тенденцію до зростання

Критерій 3 - *Строки розгляду справ*. Довгі строки розгляду справ можуть свідчити про неефективність роботи суду або про тиск на суддів. Для кількісної оцінки застосовується відношення кількості розглянутих протягом року справ до загальної кількості справ, що надійшли до відповідного суду протягом цього року. Строки розгляду справ, зокрема, залежать від статей, які інкримінуються фігурантам. Так, згідно статистики ВАКС найшвидше розглядаються справи за статтею 369 КК України: пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі. Відношення кількості розглянутих протягом року справ до загальної їх кількості, що надійшли до відповідного суду протягом 2023 року становлять від 50 до 60%., за іншими статтями темпи розгляду суттєво менші – 10-20%. Розглянемо тенденції строків розгляду справ за допомогою рис. 2.12.



статті КК: зловживання владою або службовим становищем стаття - 364; прийняття пропозиції обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою стаття - 368; пропозиція обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі - стаття 369.

Рисунок 2.12. Динаміка відношення кількості розглянутих протягом року справ до загальної кількості справ, що надійшли до відповідного суду протягом відповідного року у 2019-2023 рр.

Джерело: створено автором за джерелом [63].

Відповідно до статистичних даних, строки розгляду корупційних правопорушень протягом досліджуваного періоду мають тенденцію до скорочення при розгляді, що свідчить про зростання ефективності судової системи в боротьбі з корупцією.

Критерій 4 - *Рівень викриття корупціонерів*. Цей показник дозволяє оцінити, наскільки ефективно судова система виявляє та притягує до відповідальності корупціонерів. Динаміку цього показника наведено на рис. 2.13.

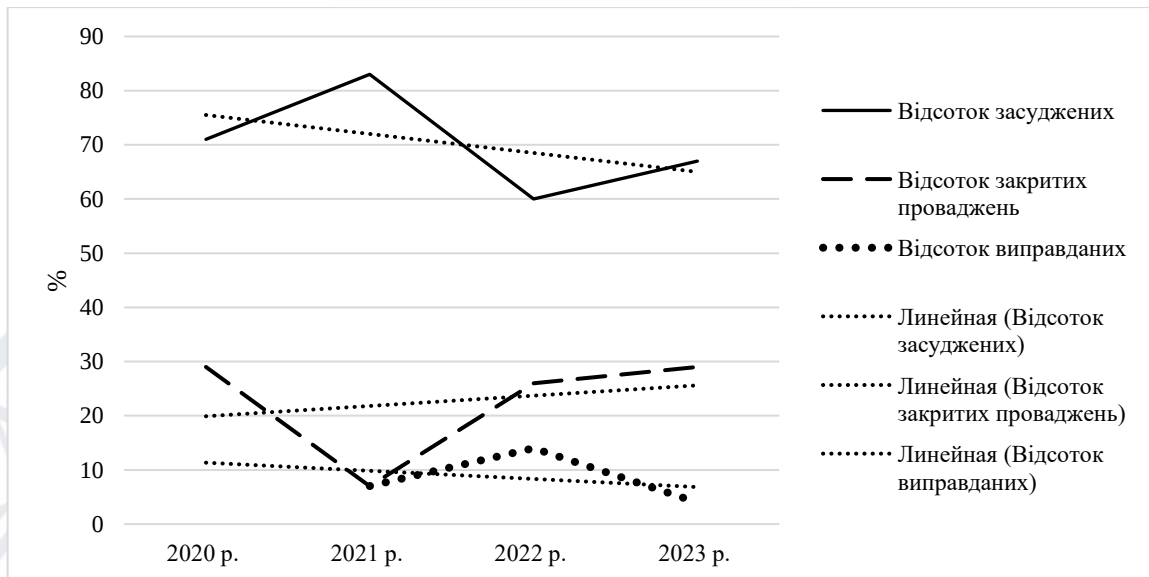


Рисунок 2.13. Результати розгляду кримінальних проваджень за корупційними статтями КК України у 2020-2023 рр.

Джерело: створено автором за джерелом [63]

З рис. 2.13 видно, що відсоток засуджених має явну тенденцію до зниження, що, на перший погляд, свідчить про зниження ефективності судової системи, але така тенденція проявилась після створення у 2020 р. нового інституту — угода про визнання винуватості. Угоди про визнання винуватості можливі у справах щодо кримінальних проступків, нетяжких і тяжких злочинів тощо. Це стосується й корупційних злочинів — наприклад, пропозиції хабаря посадовцю [66]. Тільки з 01 січня по 08 березня 2024 року на розгляд колегій суддів ВАКС надійшло 22 кримінальних провадження. За цей період ухвалено 10 вироків (2 з них, або 20% – на підставі угод) [67].

Виходячи з цього, за критерієм 4 діяльність судової системи можна визнати ефективною.

Критерій 5 - *Рівень викриття корупціонерів*. Кількісна оцінка цього критерію неможлива, тому фундація Transparency International Ukraine на підставі опитувань та вивчення періодичних джерел вважає діяльність судової системи в цілому малоефективною [41].

Критерій 6 - *Розмір конфіскованих активів*. Величина конфіскованих активів у корупціонерів є важливим показником ефективності боротьби з

корупцією. Обсяги конфіскованих активів розглянуті в п. 2.2, рис. 2.8. Отже, діяльність судової системи за цим критерієм в останні роки суттєво підвищила свою ефективність.

Критерій 7 - *Відсоток оскаржень судових рішень*. Кількість касаційних оскаржень в системі антикорупційних судових установ сягає 80% від кількості розглянутих справ, їх кількість практично не змінюється протягом 2019-2023 р. 23-26% касаційних скарг повернуто або визнано таким, що не підлягає розгляду з урахуванням вимог статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року. За даними електронного ресурсу «Судова влада України» [68] за 2020-2023 рр. скасовано вироки в 0,4% розглянутих справ у 2020 р., 0,36% у 2021 р., 0,41% у 2022 р. та 0,29% у 2023 р. Для порівняння: в провадженнях за касаціями в кримінальних правопорушеннях проти життя та здоров'я особи відсоток скасованих вироків становить 1,3-1,5%. Відсутність чітко вираженої позитивної динаміки за цим показником свідчить про недостатню ефективність діяльності антикорупційної судової системи.

Критерій 8 - *Задоволеність громадян*. Опитування громадян дозволяють оцінити їхню довіру до судової системи та рівень задоволеності її роботою (рис. 2.14).

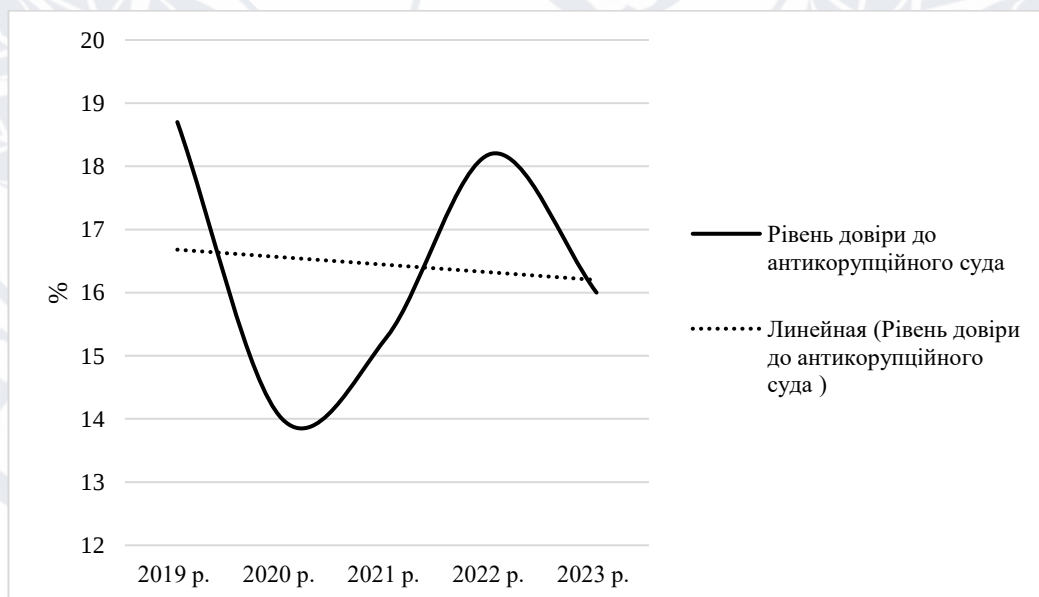


Рисунок 2.14. Динаміка рівня довіри до антикорупційного суду у 2019-2023 рр.
Джерело: створено за джерелом [69].

Згідно опитування Центру Разумкова рівень довіри суспільства до системи антикорупційних судів має тенденцію до зниження, що відповідно свідчить про зниження ефективності судової системи за цим критерієм.

Критерій 9 - *Міжнародні рейтинги*. Різні міжнародні організації публікують рейтинги, які оцінюють рівень корупції в країнах. Дані з цих рейтингів можуть бути використані для порівняння з іншими країнами. Найбільш авторитетний експертний ресурс який досліджує рівень корупції в країнах світу - *Transparency International*. За даними цього ресурсу Україна в останні роки покращує свою позицію в світовому рейтингу країн за індексом сприйняття корупції (рис. 2.15).

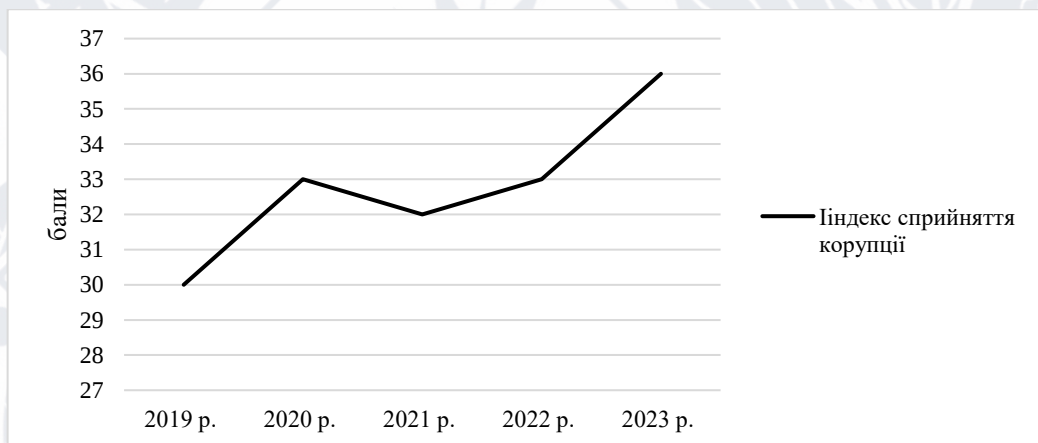


Рисунок 2.15. Динаміка Індексу сприйняття корупції у 2019-2023 рр.

Джерело: створено за джерелом [41]

Результати України обраховували на основі 8 досліджень, які охопили період з лютого 2021 р. по вересень 2023 р. У трьох із них: Індекс трансформації Фонду Бертельсманна за 2024 р.; опитування думки менеджерів від Світового економічного форуму за 2023 р. та Варіації демократії за 2023 р. спостерігалось суттєве зростання показника України. Ще за одним - Міжнародний огляд ризиків по країнах групи PRS за 2023 р. відбулося незначне зниження балів [41].

За цим критерієм можна зробити висновок про те, що ефективність судової системи у боротьбі з корупційними правопорушеннями протягом досліджуваного періоду зростає.

За допомогою табл. 2.1 узагальнимо оцінку ефективності судової системи України в боротьбі з корупційними правопорушеннями за вказаними критеріями.

Таблиця 2.1

Критерії ефективності судової системи в боротьбі з корупцією

Критерії	Ефективність
Критерій 1 - <i>Кількість розглянутих справ</i>	↓
Критерій 2 - <i>Якість судових рішень</i>	↑
Критерій 3 - <i>Строки розгляду справ</i>	↑
Критерій 4 - <i>Рівень викриття корупціонерів</i>	↑
Критерій 5 - <i>Рівень викриття корупціонерів</i>	↓
Критерій 6 - <i>Розмір конфіскованих активів</i>	↑
Критерій 7 - <i>Відсоток оскаржень судових рішень</i>	↓
Критерій 8 - <i>Задоволеність громадян</i>	↓
Критерій 9 - <i>Міжнародні рейтинги</i>	↑

Джерело: створено автором.

В результаті здійсненого аналізу можемо зазначити наступне:

1) важливим кроком підвищення ефективності має стати збільшення кількості суддів високої кваліфікації та посилення матеріального забезпечення системи антикорупційних судів, що призведе до зростання ефективності антикорупційної судової системи в частині збільшення кількості розглянутих справ (критерій 1);

2) для підвищення ефективності антикорупційної судової системи (судів першої інстанції та Вищого Антикорупційного суду) необхідно активізувати роботу не лише безпосередньо ВАКС, а й установ системи антикорупційної прокуратури, Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро України та Агентства з розшуку та менеджменту активів зокрема в частині активізації рівня викриття корупціонерів (критерій 5);

3) проблемним питанням в діяльності Вищого Антикорупційного суду є необхідність підвищення рівня компетентності суддів, що повинно привести до зменшення відсотка оскаржень судових рішень (критерій 7);

4) важливим елементом діяльності ВАКС має стати робота по виявленню і запобіганню корупційним проявам серед суддів, забезпечення відкритості даних щодо судових розслідувань, інформування населення про результати розгляду судових справ що призведе до підвищення рівня довіри населення до антикорупційної судової системи (критерій 8).

Висновки до розділу 2

Дослідження ефективності механізмів боротьби з корупційними правопорушеннями під час війни протягом досліджуваного періоду (2016-2023 рр.) дозволяє зробити наступні висновки:

- кількість корупційних правопорушень, що мають ознаки кримінального злочину в Україні зменшується до 2022 р. Після почату активної фази російського вторгнення кількість останніх відчутно зросла;
- серед корупційних правопорушень найбільшу питому вагу мають злочини, які підпадають під дію трьох статей Кримінального Кодексу України, а саме - пов'язані із зловживанням владою (ст.364 КК України), одержання хабаря (ст. 368) та пропозиція хабаря (ст. 369);
- діяльність правоохоронних та судових органів в боротьбі з корупційними правопорушеннями, які мають кримінальні ознаки в цілому призвели до того, що зменшується кількість чиновників, які хочуть отримати неправомірну вигоду, посилилась боротьба з тими, хто пропонує хабар;
- з початком повномасштабного вторгнення посилилась боротьба із зловживанням службовим становищем.

Дослідження ефективності боротьби з корупційними правопорушеннями на рівні спеціалізованих інституцій дозволяє зробити висновок про те, що протягом останніх років (з 2017 по 2023 рр.) спостерігається тенденція до активізації боротьби з корупційними правопорушеннями. Свідченням цього є статистика звернень правоохоронних органів до спеціалізованих антикорупційних інституцій щодо виявлення майнової складової виявлених

корупційних діянь яка має стійку тенденцію до кількісного та якісного зростання. Особливо ця тенденція посилилась після початку активної фази війни. Завдяки змінам у антикорупційному законодавстві інституції покликані боротись із корупційними проявами отримали додаткові можливості для повернення отриманих внаслідок корупційних діянь матеріальних активів до бюджету країни.

Дослідження ефективності судової системи а боротьбі з корупцією в Україні свідчить про те, що для підвищення ефективності антикорупційної судової системи (судів першої інстанції та Вищого Антикорупційного суду) необхідно активізувати роботу не лише безпосередньо ВАКС, а й установ системи антикорупційної прокуратури, Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро України та Агентства з розшуку та менеджменту активів зокрема в частині активізації рівня викриття корупціонерів. Проблемним питанням в діяльності Вищого Антикорупційного суду є необхідність підвищення рівня компетентності суддів, що повинно привести до зменшення відсотка оскаржень судових рішень. Важливим елементом діяльності ВАКС має стати робота по виявленню і запобіганню корупційним проявам серед суддів, забезпечення відкритості даних щодо судових розслідувань, інформування населення про результати розгляду судових справ що призведе до підвищення рівня довіри населення до антикорупційної судової системи.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ БОРотьБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

3.1. Рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності антикорупційних установ

В боротьбі з корупцією як явищем в країні, та з корупційними правопорушеннями зокрема, задіяна ціла система механізмів реалізації антикорупційної політики. Антикорупційна політика базується на відповідній нормативно-правовій базі метою якої є викорінення в перспективі корупції як явища суспільного життя та системи державного управління.

Не зважаючи на успіхи в сфері боротьби з корупційними правопорушеннями, про що йшлося в другому розділі, перед системою державного управління в цій сфері стоїть завдання подальшого підвищення ефективності діяльності антикорупційних органів, суть яких полягає у комплексному вирішенні низки проблем, серед яких варто детальніше зупинитись на наступних (рис. 3.1):



Рисунок 3.1. Основні завдання системи державного управління в посиленні антикорупційної діяльності

Джерело: розроблено автором.

Посилення незалежності системи державного управління в галузі боротьби з корупцією є одним з ключових факторів успішної протидії цьому явищу. Проблема незалежності інститутів антикорупційної діяльності вимагає комплексного вирішення. Насамперед успіх у боротьбі з корупцією обумовлюється рівнем незалежності інститутів антикорупційної системи від органів влади і вимагає посилення гарантій незалежності антикорупційних органів на законодавчому рівні. Зокрема закріплення в Конституції України незалежності антикорупційних інституцій, таких як НАБУ, САП, НАЗК від впливу політичних, бізнесових, правоохоронних органів і закріплення підзвітності лише перед Верховною Радою України.

Посилення боротьби з корупційними проявами неможливе без розширення повноважень антикорупційних органів, надання антикорупційним органам більшої автономії в прийнятті рішень, проведенні розслідувань та здійсненні інших повноважень.

Важливим кроком посилення незалежності антикорупційних органів має стати створення ефективних механізмів захисту викривачів корупції, забезпечення надійного захисту осіб, які повідомляють про корупційні правопорушення.

Для посилення незалежності антикорупційних інституцій необхідне удосконалення процедури відбору та призначення керівників антикорупційних органів, впровадження прозорих і конкурентних процедур відбору кандидатів на керівні посади в антикорупційних органах.

Ще одним важливим кроком направленим на посилення незалежності антикорупційних інституцій в Україні має стати створення спеціалізованих судів для розгляду справ про корупційні злочини. Це дозволить забезпечити більш ефективний і швидкий розгляд таких справ та підвищити довіру до судової системи.

Названі вище кроки, які необхідно здійснити для посилення незалежності системи антикорупційних органів, потребують прийняття цілої низки нових комплексних законів. А оскільки під час війни Верховна Рада України немає

змоги повністю оновити антикорупційне законодавство, то необхідне внесення змін та доповнень до існуючого.

Крім законодавчих змін для посилення боротьби з корупцією та незалежності антикорупційних інституцій необхідно проведення низки інституційних реформ направлених в першу чергу на посилення ролі громадського контролю шляхом залучення громадських організацій до процесу розробки та реалізації антикорупційної політики, створення ефективних механізмів громадського контролю за діяльністю державних органів; створення незалежного антикорупційного агентства через об'єднання всіх антикорупційних функцій в одному незалежному органі з широкими повноваженнями; реформування системи державної служби, впровадження ефективних механізмів запобігання конфлікту інтересів, підвищення рівня прозорості та підзвітності державних службовців та посилення міжнародного співробітництва через активну участь у міжнародних антикорупційних ініціативах, обмін досвідом з іншими країнами.

Незалежність та ефективність антиконституційних органів в значній мірі залежить від рівня державного фінансування останніх та наявності адекватного механізму розподілу коштів між окремими ланками системи. Оскільки під час війни бюджет країни має інші пріоритети для посилення фінансової незалежності антикорупційних органів необхідне створення спеціальних фондів для фінансування антикорупційних програм. Це дозволить залучати додаткові кошти з міжнародних джерел та приватного сектору. Крім того, з метою посилення боротьби з корупцією, доцільно залучати в бюджет антикорупційних органів певний відсоток конфіскованих внаслідок дій цих органів коштів корупційного походження.

Посиленню незалежності антикорупційних органів сприятиме робота спрямована на зміни в суспільній свідомості, зокрема, проведення масштабних інформаційних кампаній по поширенню інформації про негативні наслідки корупції та важливість боротьби з цим явищем, формуванню культури

нетерпимості до корупції, виховання в суспільстві нетерпимості до корупції, заохочення громадян до активної участі в боротьбі з цим явищем.

Важливо розуміти, що посилення незалежності системи державного управління в галузі боротьби з корупцією – це комплексний і тривалий процес, який вимагає спільних зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Ще одним із завдань системи державного управління в галузі підвищення ефективності боротьби з корупційними правопорушеннями є підвищення професіоналізму працівників антикорупційних органів. Підвищення професіоналізму працівників антикорупційних органів є одним з ключових факторів успішної боротьби з корупцією. Серед заходів, які можуть сприяти досягненню цієї мети слід відзначити наступні:

- Розробка та впровадження спеціалізованих навчальних програм для працівників антикорупційних органів, які охоплюватимуть як теоретичні знання (право, економіка, криміналістика), так і практичні навички (ведення розслідувань, аналіз фінансових потоків тощо);
- Надання можливості працівникам пройти стажування в міжнародних антикорупційних організаціях або правоохоронних органах інших країн з розвиненою системою боротьби з корупцією;
- Впровадження системи сертифікації знань і навичок працівників антикорупційних органів;
- Створення в межах антикорупційних органів навчальних центрів, які забезпечуватимуть постійне підвищення кваліфікації працівників;
- Забезпечення працівників антикорупційних органів сучасним технічним обладнанням для проведення аналітичної роботи, моніторингу та збору доказів.
- Доступ до інформаційних ресурсів: Надання працівникам доступу до актуальних правових баз даних, наукових публікацій та інших інформаційних ресурсів, необхідних для їхньої роботи.

Крім цього, важливим фактором зростання професіоналізму працівників антикорупційних органів має стати мотивація та заохочення: забезпечення гідної оплати праці працівників антикорупційних органів, яка б відповідала їхній кваліфікації та відповідальності; створення системи кар'єрного зростання для працівників, яка б заохочувала їх до професійного розвитку; забезпечення працівників соціальними гарантіями та пільгами; відзначення та нагородження працівників за досягнення у боротьбі з корупцією.

Спрощення процедур викриття та покарання за антикорупційні правопорушення є одним із ключових елементів підвищення ефективності антикорупційних інституцій. Ці спрощення мають стосуватись як законодавчих змін які стосуються процедури повідомлення про корупцію (зменшення кількості бюрократичних перешкод для осіб, які бажають повідомити про факти корупції); посилення гарантій захисту викривачів корупції від звільнення, дискримінації та інших форм переслідування; встановлення чітких строків проведення досудового розслідування у справах про корупцію; зменшення вимог до доказової бази у справах про корупцію, особливо для тих, що ґрунтуються на інформації, отриманій від викривачів та посилення відповідальності за перешкоджання розслідуванню, введення більш суворих покарань за дії, спрямовані на перешкоджання розслідуванню корупційних правопорушень.

Підвищенню ефективності держаного управління в питаннях боротьби з корупцією сприятиме створення спеціалізованих судів для розгляду справ про корупційні злочини, що дозволить забезпечити більш ефективний і швидкий розгляд таких справ. Покращення взаємодії між різними правоохоронними органами, які беруть участь у боротьбі з корупцією. Створення єдиного реєстру корупційних правопорушень для забезпечення прозорості та ефективного контролю. Та залучення громадських організацій до моніторингу та контролю за дотриманням антикорупційного законодавства.

Реалізація цих заходів дозволить спростити процедури викриття та покарання за корупційні правопорушення, підвищити довіру громадян до правоохоронних органів та сприяти загальній боротьбі з корупцією.

Підвищенню ефективності державного управління в питаннях боротьби з корупцією сприятиме посилення відповідальності антикорупційних органів що є одним з ключових елементів ефективної боротьби з корупцією. Це не тільки підвищує довіру громадськості, але й стимулює органи до більш активної та ефективної роботи.

Посилення відповідальності антикорупційних інституцій полягає в підвищенні прозорості їх діяльності і включає в себе публічну звітність, оприлюднення інформації про фінансування, та впровадження електронного урядування. Перед системою державного управління стоїть завдання забезпечення регулярної публікації детальних звітів про роботу, включаючи розслідувані справи, результати, витрачені кошти та інші показники ефективності, прозоре фінансування органів, з детальним обґрунтуванням кожної статті витрат та перехід на електронне подання заяв, документів та проведення інших процедур, що забезпечить доступність інформації для громадськості. Підвищення прозорості сприятиме громадському контролю, зменшить корупційні ризики всередині органів та підвищить довіру до їхньої роботи.

Другим фактором, який повинен посилити відповідальність антикорупційних інституцій, є посилення зовнішнього контролю за діяльністю антикорупційних органів для чого необхідне створення спеціалізованих органів, які здійснюватимуть контроль за діяльністю антикорупційних органів. Крім того, зусилля державних органів управління повинно зосередити зусилля на активному залученні громадських організацій до моніторингу та оцінки роботи антикорупційних органів, що призведе до зростання ефективності заходів по боротьбі з корупцією. Третім завданням органів державного управління в посиленні відповідальності антикорупційних інституцій є зусилля по організації заходів по залученню міжнародних експертів для проведення оцінки ефективності антикорупційних заходів. Отже, зовнішній контроль забезпечує незалежну оцінку роботи органів, виявляє недоліки та сприяє їх усуненню.

Важливим кроком в підвищенні ефективності антикорупційній діяльності органів державного управління є підвищення персональної відповідальності (в тому числі кримінальної) керівництва органів по боротьбі з корупційними правопорушеннями. Для цього необхідно встановити чіткі критерії оцінки ефективності шляхом розробка системи показників ефективності роботи керівництва антикорупційних органів; встановити персональну відповідальність керівництва за результати роботи органу та передбачити можливість відсторонення керівництва від посади у разі неефективної роботи або порушення законодавства.

Підвищенню ефективності діяльності антикорупційних органів сприятиме посилення кримінальної відповідальності за здійснення корупційних правопорушень, зокрема розширення кола осіб, які несуть кримінальну відповідальність за корупційні злочини, збільшення строків позбавлення волі та розміру штрафів за корупційні злочини, особливо для високопосадовців та спрощення процедури конфіскації незаконно здобутого майна у осіб, причетних до корупції.

Персональна відповідальність стимулює керівництво до більш ефективної роботи та ухвалення рішень, спрямованих на боротьбу з корупцією та створює ефективний стримуючий фактор для корупціонерів і сприяє відновленню соціальної справедливості.

Отже, перед системою державного управління в галузі посилення боротьби з корупцією стоять наступні завдання по створенню умов для:

- посилення незалежності антикорупційних інституцій від органів влади, політичної та економічної кон'юнктури;
- підвищення професіоналізму кадрів які забезпечують роботу антикорупційних органів;
- забезпечення технічного та технологічного оснащення органів по боротьбі з корупційними правопорушеннями;
- спрощення процедур виявлення та запобігання проявам корупції;

- забезпечення прозорості та підзвітності інституцій покликаних боротись із проявами корупції;
- посилення міжнародного співробітництва в сфері боротьби із корупційними проявами;
- посилення відповідальності за здійснення корупційних правопорушень, в тому числі і серед працівників антикорупційних органів.

3.2. Вдосконалення законодавчої бази для підвищення результативності механізмів боротьби з корупційними правопорушеннями

Боротьба з корупцією процес багатогранний і складний, успішність якого в значній мірі залежить від формування в країні адекватної законодавчої бази. Останні роки в Україні законодавці приділяють значну увагу вдосконаленню законодавчої бази боротьби з корупцією оскільки деякі із законодавчих та підзаконних актів мають ряд неузгоджень, зокрема не коректні з точки зору юридичної науки формулювання понять, містять в собі неоднозначне трактування, тощо.

Антикорупційна законодавча база містить закони, постанови Верховної Ради, укази президента, постанови Кабінету Міністрів, постанови і рішення відомств, які займаються викриттям корупційних злочинів, про що йшлося в п. 1.2. Велика кількість законодавчих та підзаконних актів, за підрахунками деяких вчених понад 100 [70], підготовлених різними державними інституціями потребує систематизації з метою виключення повторів, зокрема, не до кінця пророблені питання реєстрації повідомлень про корупцію та механізму реагування на них, механізму службової досудової перевірки, що ускладнює протидію корупції. Антикорупційне законодавство не містить положень щодо організації співпраці антикорупційних органів з суспільством, засобами масової інформації. Громадськими організаціями. Варто зауважити, що система антикорупційного законодавства практично не містить положень про заохочення громадян за викриття фактів корупції чи її спроб.

Не зважаючи на активізацію боротьби з корупцією, станом на червень 2024 р. виконано лише 22,6% заходів запланованих на виконання Державної антикорупційної програми на 2023-2025 рр., а 25,7% заходів навіть не розпочали виконувати [71].

В значній мірі малоефективна антикорупційна боротьба обумовлене недосконалістю законодавчої бази.

Вдосконалення правового регулювання питань боротьби з корупційними проявами необхідно здійснювати за трьома основними напрямками правового забезпечення підвищення ефективності боротьби з корупцією наведено на рис. 3. 2).

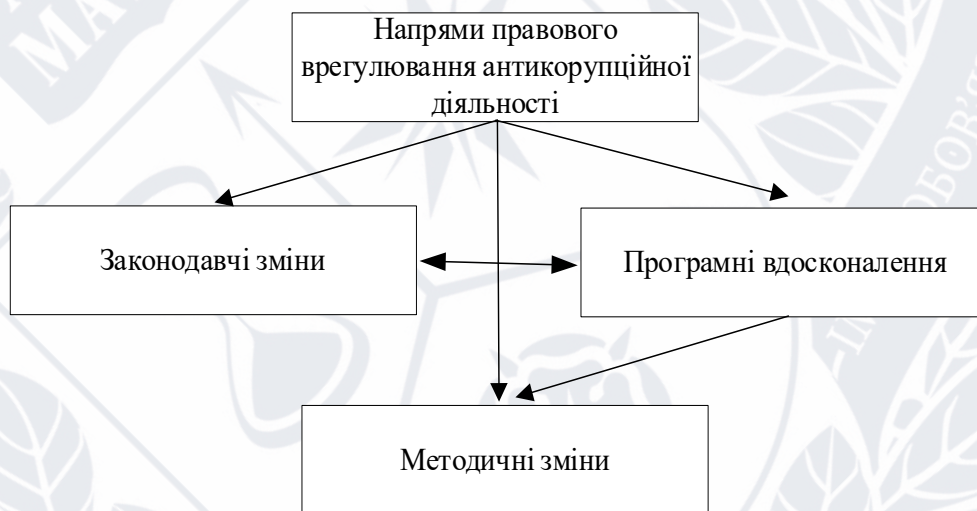


Рисунок 3.2. Напрями вдосконалення правового забезпечення боротьби з корупцією

Джерело: розроблено автором.

Законодавчі зміни, які необхідно впровадити з метою вдосконалення боротьби з корупцією в цілому та корупційними правопорушеннями зокрема, включають в себе питання реформування законодавчої бази в частині регулювання діяльності правоохоронних органів. Це реформування необхідно здійснити з урахуванням стандартів міжнародних традицій правотворення. Реформи законодавства потрібні насамперед в частині узгодження кримінального законодавства та здійснення правосуддя із стандартами, прийнятими Радою Європи [72]. Окрім того необхідно усунути дублювання

функцій різних правоохоронних органів і визначити чітку структуру і чисельність правоохоронних органів на які покладено завдання протидії корупційним проявам.

Законодавчі зміни мають торкнутись питання забезпечення контролю громадських організацій за діяльністю правоохоронних органів і визначення прав та відповідальності цих організацій.

І, нарешті, законодавчі зміни, направлені на правове врегулювання антикорупційної діяльності, мають на меті узаконити форми і методи моніторингу стану боротьби з корупцією на всіх рівнях. Методи моніторингу мають базуватись на наукові дослідження в галузі соціології, юриспруденції, криміналістики, тощо, які створюють адекватні методики якісної та кількісної оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів в сфері боротьби з корупційними правопорушеннями та корупцією як явища.

Програмні вдосконалення, метою яких є правове регулювання питань боротьби з корупцією включають в себе розробку Національної антикорупційної стратегії та Державної програми запобігання корупції.

Боротьба з корупцією це справа не лише правоохоронних органів та органів юстиції. Важливу роль відіграють органи державного управління, перед якими стоїть завдання розробки стратегії боротьби з корупцією на Національному рівні. Національна антикорупційна стратегія має охоплювати всі сфери політичного, економічного та соціального життя держави. Національна стратегія в своїй основі має базуватись як на дослідженнях спеціалістів, так і на дослідження соціологів, враховувати досвід діяльності органів державного управління країн в яких боротьба з корупцією призвела до очікуваних результатів.

Для успішної реалізації Національної антикорупційної стратегії необхідна розробка Державної програми запобігання корупції яка міститиме чітко визначені задачі і строки їх виконання, законодавча гілка влади має визначити рівень відповідальності за невиконання цих завдань у визначені терміни, а виконавча – забезпечити відповідальність, зокрема і особисту.

Забезпечити методичні зміни в підходах до боротьби з корупцією мають відповідні інституції шляхом створення методик оцінки корупційних ризиків у сферах державного управління, дотримання законності, надання державних послуг, тощо. І, що найголовніше на нашу думку, створити ефективну систему інформування соціуму не лише про виявлення випадків корупційних проявів, а й про відповідальність осіб, які їх здійснили чи допустили. Особливо гострим і необхідним цей аспект діяльності стає під час значних соціальних потрясінь: війн, епідемій, природних катаклізмів.

Вдосконалення існуючої законодавчої бази, приведення її до міжнародних стандартів процес тривалий і для його остаточного завершення необхідне виконання декількох важливих умов:

- завершення війни, оскільки в умовах бойових дій система державного управління, законодавчі органи, вирішують першочергові завдання направлені на подолання агресії;
- стабілізація економічної, політичної, соціальної ситуації;
- створення системи пільг та допомоги від держави постраждалим від війни верствам населення;
- перебудова освітньої та медичної галузі та дозвільної системи з метою зменшення їх корупційної складової.

Антикорупційна політика часто ґрунтується на фрагментарних, не завжди достовірних даних, а тому часто є малоефективною [73]. Відповідальні за прийняття рішень структури державного управління часто не зважають на досвід вирішення корупційних проблем в інших країнах та враховують інтереси зацікавлених сторін, не враховують необхідність здійснення моніторингу виконання своїх попередніх рішень.

Зупинимося детальніше на проблемах інституційного забезпечення боротьби з корупцією та можливих шляхах їх вирішення.

Проблема 1. Корупція як об'єкт досліджень соціологів та аналітиків рідко розглядається як комплекс пов'язаних проблем. Як правило, кілька проблем досліджуються незалежно одна від одної не репрезентують думку суспільства,

або бізнес-структур [74]. Лише у 2017, 2020 та 2023 рр. були спроби провести статистично достовірне комплексне дослідження проблем корупції в Україні з урахуванням громадської думки. Проводилось і фінансувалось це дослідження силами агентства Transparency International. Це призводить до відсутності систематизованої інформації про дійсний стан справ щодо корупційного досвіду бізнесових структур та населення, поширені корупційні практики з якими стикається суспільство (з останнього – скандали з ТЦК та МСЕК). Відсутність такої інформації не дозволяє сфокусувати державну антикорупційну політику на вирішення конкретних проблем.

З метою вирішення цієї проблеми *пропонується* Національному агентству з питань запобігання корупції укласти угоди із спеціалізованими агенціями (наприклад дослідницькою агенцією Info Sapiens, Українським Інститутом Соціальних Досліджень або подібними) щодо щорічного опитування населення та представників великого і малого бізнесу з проблем корупції в Україні із подальшою публікацією результатів в засобах масової інформації.

Проблема 2. З 2016 р. НАЗК почало готувати і публікувати Національні доповіді з питань запобігання та протидії корупції. Статистичні матеріали цих документів дуже великі за обсягом і не містять аналітики яка висвітлює тенденції корупції в Україні і мають в основному констатуючий характер. При цьому в Мережі інтернет ці дані знайти не спеціалістам доволі проблематично.

З метою вирішення цієї проблеми *пропонується* запровадження уніфікованої системи аналізу статистичної інформації з використанням сучасних методів її візуалізації та розміщення на окремому домені під егідою офіційного сайту НАЗК, та оприлюднення коротких аналітичних релізів в засобах масової інформації і на ресурсах СМІ в мережі інтернет.

Проблема 3. Недостатнє фінансування такого виду діяльності НАЗК як організація наукових і соціологічних досліджень проблеми, створення ІТ технологій та інструментів для цього, що ускладнює моніторинг ефективності виконання антикорупційних програм. Аналіз звітності НАЗК, проведений М. Хавринюком до початку повномасштабної війни свідчить про те, що

фінансування за бюджетною програмою 6331030 «Реалізація антикорупційних стратегій» за напрямом «закупівля послуг з організації проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції» недофінансовується на 17-19% від запланованої кількості коштів протягом 2013-2017 рр. [75] Під час повномасштабної війни недофінансування зросло ще на 8-9% у 2022-23 рр. [76], що не може не відбиватись на кількості та якості досліджень результатів виконання Державної антикорупційної програми.

Для вирішення цієї проблеми *пропонується* залучити міжнародні та вітчизняні державні та громадські агенції, які досліджують питання корупції, наприклад Трансперенсі Інтернешнл. Фінансування їх проєктів можна здійснювати за рахунок коштів отриманих від управління конфіскованими активами якими опікується Агентство з розшуку та менеджменту активів.

Проблема 4. Недостатність належної координації дій інституцій державного управління в галузі боротьби з корупцією. Однією з причин неузгодженості дій антикорупційних інституцій є недоліки нормативного регулювання їх діяльності, серед яких суперечності у вимогах до змісту антикорупційних програм різних інституцій та неузгодженість з міжнародними стандартами управління ризиками які викладені в ISO 31000 [77, 78].

Ще однією причиною неузгодженості програм антикорупційних інституцій є відсутність повноважень Національного агентства із запобігання корупції на рівні законодавства здійснювати моніторинг відповідних програм інших інституцій.

На вирішення цієї проблеми *необхідно здійснити дії* відображені в схемі на рис. 3.3.

Кроки направлені на подолання неузгодженості програм антикорупційних інституцій

На законодавчому
рівні:

1. розмежувати антикорупційні програми публічних інституцій та юридичних осіб, застосувавши до антикорупційної програми публічної інституції термін «план управління корупційними ризиками»; скоротити вимоги до змісту планів управління корупційними ризиками
2. визначити повноваження НАЗК із проведення стратегічного аналізу корупційних ризиків із наданням обов'язкових для врахування пропозицій, а також зі здійснення моніторингу виконання відповідних документів
3. визначити роль керівника публічної інституції та завдання уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції в управлінні корупційними ризиками за Методологією, затвердженою НАЗК;
4. сформувати вичерпний перелік суб'єктів, які зобов'язані приймати плани управління корупційними ризиками
5. трансформувати повноваження НАЗК із погодження антикорупційних програм в здійснення аналізу та надання обов'язкових для розгляду пропозицій до проектів планів управління корупційними ризиками відповідних суб'єктів

Рисунок 3.3. Дії, які необхідно здійснити для подолання неузгодженості антикорупційних програм різних інституцій державного управління.

Джерело: розроблено автором.

Крім цього, дії, зазначені на рис. 3.3, необхідно імплементувати до діяльності всіх інституцій які зазначені в Законі України «Про запобігання корупції» [10], що дозволить вести зкоординовану та ефективну комплексну політику щодо запобігання корупції на всіх рівнях життя суспільства.

Отже, вдосконалення законодавчої бази для підвищення ефективності механізмів боротьби з корупційними правопорушеннями процес, який вимагає не лише здійснення законодавчих змін, а й передбачає програмні вдосконалення та методологічні зміни в підходах до цієї проблеми.

Законодавчі зміни, які необхідно впровадити з метою вдосконалення боротьби з корупцією в цілому та корупційними правопорушеннями зокрема, включають в себе питання реформування законодавчої бази в частині

регулювання діяльності правоохоронних органів, забезпечення контролю громадських організацій за діяльністю правоохоронних органів і визначення прав та відповідальності цих організацій.

Національна антикорупційна стратегія в своїй основі має базуватись як на дослідженнях спеціалістів, так і на дослідженнях соціологів, враховувати досвід діяльності органів державного управління країн в яких боротьба з корупцією призвела до очікуваних результатів.

Забезпечити методологічні зміни в підходах до боротьби з корупцією мають відповідні інституції шляхом створення методик оцінки корупційних ризиків у сферах державного управління, дотримання законності, надання державних послуг, тощо. І, що найголовніше на нашу думку, створити ефективну систему інформування соціуму не лише про виявлення випадків корупційних проявів, а й про відповідальність осіб, які їх здійснили чи допустили.

Запропоновані зміни повинні забезпечити більш ефективну діяльність антикорупційних інституцій за рахунок уніфікації методологічних підходів до вирішення проблеми, удосконалення законодавчої бази, залучення до процесу боротьби з корупційними проявами всього суспільства.

3.3 Впровадження міжнародних стандартів боротьби з корупційними правопорушеннями в українські реалії

Впровадження міжнародних стандартів боротьби з корупцією є одним з пріоритетних завдань України на шляху до європейської інтеграції. Однак, цей процес стикається з низкою викликів, пов'язаних з особливостями української політичної системи, економічними проблемами та історичним досвідом.

Необхідність впровадження міжнародних стандартів обумовлена кількома причинами, зокрема необхідністю посилення довіри інвесторів, оскільки чіткі та прозорі правила ведення бізнесу приваблюють інвестиції та сприяють економічному зростанню. Другим фактором, що зумовлює цю необхідність є

зміцнення демократії - боротьба з корупцією є невід'ємною частиною побудови демократичної держави. Третій фактор – необхідність підвищення якості життя громадян, оскільки корупція призводить до неефективного використання бюджетних коштів, що негативно впливає на якість життя громадян. І по-четверте – прагнення Українського суспільства до європейської інтеграції, а впровадження європейських стандартів є одним з ключових умов для поглиблення інтеграції України в ЄС.

На шляху до інтеграції до Євросоюзу в питанні посилення боротьби з корупційними проявами перед Україною постає ряд викликів:

— Політична воля. Відсутність достатньої політичної волі до проведення радикальних реформ та боротьби з корупцією серед частини політичної еліти. Задекларована готовність владної еліти активно підтримувати зміни після революційного («Революція Гідності») піднесення поступово знизилася. Більш помітним став опір окремих високопосадовців реформам, зокрема створенню ВАКС відкрито опиралися депутати від "Опозиційної платформи – За життя" [79]. Політичної волі для здійснення антикорупційних реформ бракує багатьом депутатам на всіх рівнях [80];

— *Корпоративна корупція*: Глибоке проникнення корупції в економіку, зокрема у великі корпорації та олігархічні структури. Корпоративна корупція чимось схожа на внутрішньодержавну, але набагато гірше захищена кримінальним законом, а чинне трудове законодавство ускладнює ситуацію. Виявити не настільки важко, як притягнути до відповідальності. І тому є ряд причин сформованих історично: низька податкова культура, що не розвинені корпоративні стандарти управління, відсутність системи навчання фахівців і саме головний корінь проблеми - низький рівень оплати праці [81];

— *Слабка судова система*. Незалежність судової системи залишається проблемою, що ускладнює ефективне розслідування та покарання корупційних злочинів. Не останню роль недостатньої ефективності системи правосуддя в боротьбі із корупційними проявами полягає в певній залежності суддів від впливу

інших гілок влади, а тому виникає необхідність розробки і впровадження заходів направлених на підвищення незалежності суддів і судової влади в цілому.

— *Відсутність достатнього фінансування*, що не дозволяє в повній мірі виконувати завдання, визначені антикорупційною стратегією на 2021-2025 рр.;

— *Суспільна свідомість*. Низький рівень толерантності до корупції серед населення.

Існує три основні міжнародні стандарти які необхідно імплементувати в систему антикорупційних інституцій України:

1. Конвенція ООН проти корупції прийнята у 2003 р., згідно якої держави, що підписали цю Конвенцію мають реалізувати антикорупційні інструменти запобігання корупції, відмиванню коштів. Україна підписала цю Конвенцію у 2003 р.

2. Рекомендації GRECO. Група держав проти корупції (GRECO) розробляє рекомендації щодо боротьби з корупцією для своїх членів, включаючи Україну. Виконання цих рекомендацій є важливим кроком для демонстрації рішучості боротися з корупцією.

3. Стандарти ЄС. Європейський Союз має високі стандарти прозорості та доброчесності, які Україна має дотримуватися для подальшої інтеграції.

Ключові напрямки впровадження міжнародних стандартів боротьби з корупційними правопорушеннями в Україні відображено на рис. 3.4.

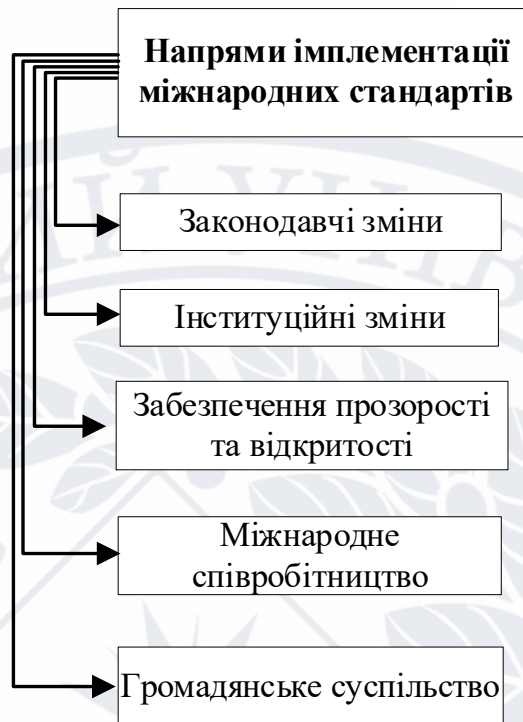


Рисунок 3.4. Напрями імплементації міжнародних стандартів боротьби з корупційними правопорушеннями.

Джерело: розроблено автором.

Кожен з наведених напрямів включає в себе ряд завдань, які необхідно виконати для успішного завершення процесу імплементації міжнародних стандартів боротьби з корупційними правопорушеннями.

На законодавчому рівні необхідно здійснити наступні дії:

1. Ухвалити нові закони та внести зміни до існуючих з метою приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів.
2. Криміналізувати ширше коло корупційних діянь.
3. Посилити відповідальність за корупційні злочини.
4. Забезпечити захист осіб, які повідомляють про корупцію.
5. Зменшити обсяг суддівського імунітету шляхом надання судді лише функціонального імунітету.

На рівні інституційних змін необхідне кадрове і фінансове зміцнення спеціалізованих антикорупційних органів, реформування правоохоронних органів для ефективного розслідування корупційних злочинів та посилення ролі прокуратури у боротьбі з корупцією.

З метою підвищення ефективності боротьби з корупцією в цілому та корупційними правопорушеннями зокрема необхідно вдосконалити систему, яка забезпечує прозорість та відкритість процесів боротьби з цим явищем. Для цього необхідно вдосконалити існуючі зачатки електронного урядування, забезпечити публікацію у відкритому доступі декларацій про доходи посадових осіб незалежно від займаної посади та забезпечити вільний доступ громадськості до інформації про діяльність державних органів наприклад, шляхом публікації інфографіки в ЗМІ.

Підвищенню ефективності боротьби з корупційними проявами сприятиме активне співробітництво на всіх рівнях – від Уряду до громадських об'єднань з міжнародними організаціями, діяльність яких направлена на подолання корупції, що забезпечить обмін досвідом і кращими практиками.

Залучення громадських організацій до моніторингу та контролю за виконанням антикорупційного законодавства та розвиток інститутів громадянського суспільства сприятиме зростанню рівня нетерпимості суспільства до проявів корупції.

Незважаючи на виклики, які стоять перед системою запобігання проявам корупції, Україна досягла певних успіхів у боротьбі з корупцією. Проте, для досягнення стійких результатів необхідні подальші зусилля з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Впровадження міжнародних стандартів боротьби з корупцією є тривалим і складним процесом. Однак, успішна реалізація цих стандартів є ключовим фактором для розвитку України як демократичної та прозорої держави.

Висновки до розділу 3

Дослідження рекомендацій щодо вдосконалення механізмів боротьби з корупцією, питань вдосконалення законодавчої бази для підвищення результативності боротьби з корупцією як явищем та корупційними

правопорушеннями зокрема, а також імплементації міжнародних стандартів боротьби з корупцією в українські реалії дозволяє зробити наступні висновки:

1. Перед системою державного управління в галузі посилення боротьби з корупцією стоять наступні завдання по створенню умов для:

- посилення незалежності антикорупційних інституцій від органів влади, політичної та економічної кон'юнктури;
- підвищення професіоналізму кадрів які забезпечують роботу антикорупційних органів;
- забезпечення технічного та технологічного оснащення органів по боротьбі з корупційними правопорушеннями;
- спрощення процедур виявлення та запобігання проявам корупції;
- забезпечення прозорості та підзвітності інституцій покликаних боротись із проявами корупції;
- посилення міжнародного співробітництва в сфері боротьби із корупційними проявами;
- посилення відповідальності за здійснення корупційних правопорушень, в тому числі і серед працівників антикорупційних органів.

2. Вдосконалення законодавчої бази для підвищення ефективності механізмів боротьби з корупційними правопорушеннями процес, який вимагає не лише здійснення законодавчих змін, а й передбачає програмні вдосконалення та методологічні зміни в підходах до цієї проблеми.

Законодавчі зміни, які необхідно впровадити з метою вдосконалення боротьби з корупцією в цілому та корупційними правопорушеннями зокрема, включають в себе питання реформування законодавчої бази в частині регулювання діяльності правоохоронних органів, забезпечення контролю громадських організацій за діяльністю правоохоронних органів і визначення прав та відповідальності цих організацій.

3. Національна антикорупційна стратегія в своїй основі має базуватись як на дослідженнях спеціалістів, так і на дослідження соціологів, враховувати

досвід діяльності органів державного управління країн в яких боротьба з корупцією призвела до очікуваних результатів.

Забезпечити методологічні зміни в підходах до боротьби з корупцією мають відповідні інституції шляхом створення методик оцінки корупційних ризиків у сферах державного управління, дотримання законності, надання державних послуг, тощо. І, що найголовніше на нашу думку, створити ефективну систему інформування соціуму не лише про виявлення випадків корупційних проявів, а й про відповідальність осіб, які їх здійснили чи допустили.

Запропоновані зміни повинні забезпечити більш ефективну діяльність антикорупційних інституцій за рахунок уніфікації методологічних підходів до вирішення проблеми, удосконалення законодавчої бази, залучення до процесу боротьби з корупційними проявами всього суспільства.

4. Незважаючи на виклики, які стоять перед системою запобігання проявам корупції, Україна досягла певних успіхів у боротьбі з корупцією. Проте, для досягнення стійких результатів необхідні подальші зусилля з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Впровадження міжнародних стандартів боротьби з корупцією є тривалим і складним процесом. Однак, успішна реалізація цих стандартів є ключовим фактором для розвитку України як демократичної та прозорої держави.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних основ боротьби з корупційними правопорушеннями під час війни в Україні дозволяють зробити висновки про те, що:

1. Корупція та корупційне правопорушення – явища багатогранні, існування яких фіксується з часів появи перших соціальних відносин. Корупція різко гальмує політичний, економічний та соціальний розвиток держави.

2. За своєю природою корупційні правопорушення не є чимось особливим – це ті ж кримінальні чи адміністративні правопорушення як і будь-які інші. Але деякі ознаки, через специфіку явища, зокрема суспільна небезпека, специфічні взаємовідносини суб'єктів, сторона посягання і т. ін, дозволяє виокремити їх в окрему групу правопорушень. Крім того, корупційні правопорушення мають специфічний об'єкт та суб'єкт.

3. Боротьба проти корупції, корупційних правопорушень в Україні в умовах воєнного стану, крім політичної волі потребує відповідного законодавчого забезпечення, а саме, комплексу нормативно-правових актів, що регулюють механізми запобігання корупції та чітко визначають відповідальність за вчинення корупційних правопорушень. Наразі перед органами державної влади й управління стоїть актуальна задача формування системи органів для реалізації державної антикорупційної політики, забезпечення координації органів покликаних боротися з проявами корупції на всіх рівнях: державному, регіональному та побутовому.

4. Боротьба з корупційними правопорушеннями – це комплексний процес, який вимагає застосування різноманітних механізмів. Механізми боротьби з корупційними проявами можна розділити на 4 основні групи: правові, інституційні, профілактичні та міжнародне співробітництво.

5. Корупція в будь-який час є загрозою національній безпеці, особливо під час війни, оскільки вона підриває довіру до державних інституцій, уповільнює процес відбудови та може зашкодити міжнародній репутації країни.

Боротьба з корупційними правопорушеннями під час війни зіштовхується з великою кількістю викликів, серед яких – обмеження ресурсів, посилення тиску на антикорупційні органи з боку корумпованих чиновників, які намагаються уникнути відповідальності, відволікання уваги суспільства та політиків на військові дії, що може призвести до послаблення контролю за корупційними проявами, спрощення процедур для прискорення процесів закупівель та інших дій, пов'язаних з оборонними потребами, що створює додаткові ризики для корупції.

Поряд з цим, під час війни на діяльність антикорупційних інституцій позитивно впливає підвищена увага суспільства – війна підвищує усвідомлення суспільством важливості боротьби з корупцією та сприяє підтримці антикорупційних заходів. Посилюється міжнародна підтримка. Війна стимулює розвиток нових технологій і процедур в боротьбі з корупційними правопорушеннями. Крім того, війна сприяє консолідації зусиль різних державних органів та громадських організацій у боротьбі з корупцією.

6. Вивчення досвіду країн, в яких корупція не носить глобального характеру дозволяє зробити висновок про те, що дієвим є лише комплексний підхід до вирішення проблеми корупції, який включає чітко виражену юридичну основу, якісну систему моніторингу корупційних правопорушень, формування адекватної системи покарання за здійснення корупційних правопорушень, існування механізмів відшкодування збитків, завданих державі і суспільству корупційними діями. Важливим фактором в системі боротьби з корупцією є гласність та виховання в суспільстві атмосфери несприйняття корупції.

Дослідження ефективності механізмів боротьби з корупційними правопорушеннями під час війни протягом досліджуваного періоду (2016-2023 рр.) дозволяє зробити наступні висновки:

- кількість корупційних правопорушень, що мають ознаки кримінального злочину в Україні зменшується до 2022 р. Після початку активної фази російського вторгнення кількість останніх відчутно зросла;

– серед корупційних правопорушень найбільшу питому вагу мають злочини, які підпадають під дію трьох статей Кримінального Кодексу України, а саме - пов'язані із зловживанням владою (ст.364 КК України), одержання хабаря (ст. 368) та пропозиція хабаря (ст. 369);

– діяльність правоохоронних та судових органів в боротьбі з корупційними правопорушеннями, які мають кримінальні ознаки в цілому призвели до того, що зменшується кількість чиновників, які хочуть отримати неправомірну вигоду, посилилась боротьба з тими, хто пропонує хабар;

– з початком повномасштабного вторгнення посилилась боротьба із зловживанням службовим становищем.

Дослідження ефективності боротьби з корупційними правопорушеннями на рівні спеціалізованих інституцій дозволяє зробити висновок про те, що протягом останніх років (з 2017 по 2023 рр.) спостерігається тенденція до активізації боротьби з корупційними правопорушеннями. Свідченням цього є статистика звернень правоохоронних органів до спеціалізованих антикорупційних інституцій щодо виявлення майнової складової виявлених корупційних діянь яка має стійку тенденцію до кількісного та якісного зростання. Особливо ця тенденція посилилась після початку активної фази війни. Завдяки змінам у антикорупційному законодавстві інституції покликані боротись із корупційними проявами отримали додаткові можливості для повернення отриманих внаслідок корупційних діянь матеріальних активів до бюджету країни.

Дослідження ефективності судової системи а боротьбі з корупцією в Україні свідчить про те, що для підвищення ефективності антикорупційної судової системи (судів першої інстанції та Вищого Антикорупційного суду) необхідно активізувати роботу не лише безпосередньо ВАКС, а й установ системи антикорупційної прокуратури, Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро України та Агентства з розшуку та менеджменту активів зокрема в частині активізації рівня викриття корупціонерів. Проблемним питанням в діяльності Вищого

Антикорупційного суду є необхідність підвищення рівня компетентності суддів, що повинно привести до зменшення відсотка оскаржень судових рішень. Важливим елементом діяльності ВАКС має стати робота по виявленню і запобіганню корупційним проявам серед суддів, забезпечення відкритості даних щодо судових розслідувань, інформування населення про результати розгляду судових справ що призведе до підвищення рівня довіри населення до антикорупційної судової системи.

Дослідження рекомендацій щодо вдосконалення механізмів боротьби з корупцією, питань вдосконалення законодавчої бази для підвищення результативності боротьби з корупцією як явищем та корупційними правопорушеннями зокрема, а також імплементації міжнародних стандартів боротьби з корупцією в українські реалії дозволяє зробити наступні висновки:

1. Перед системою державного управління в галузі посилення боротьби з корупцією стоять наступні завдання по створенню умов для:

- посилення незалежності антикорупційних інституцій від органів влади, політичної та економічної кон'юнктури;
- підвищення професіоналізму кадрів які забезпечують роботу антикорупційних органів;
- забезпечення технічного та технологічного оснащення органів по боротьбі з корупційними правопорушеннями;
- спрощення процедур виявлення та запобігання проявам корупції;
- забезпечення прозорості та підзвітності інституцій покликаних боротись із проявами корупції;
- посилення міжнародного співробітництва в сфері боротьби із корупційними проявами;
- посилення відповідальності за здійснення корупційних правопорушень, в тому числі і серед працівників антикорупційних органів.

2. Вдосконалення законодавчої бази для підвищення ефективності механізмів боротьби з корупційними правопорушеннями процес, який вимагає

не лише здійснення законодавчих змін, а й передбачає програмні вдосконалення та методологічні зміни в підходах до цієї проблеми.

Законодавчі зміни, які необхідно впровадити з метою вдосконалення боротьби з корупцією в цілому та корупційними правопорушеннями зокрема, включають в себе питання реформування законодавчої бази в частині регулювання діяльності правоохоронних органів, забезпечення контролю громадських організацій за діяльністю правоохоронних органів і визначення прав та відповідальності цих організацій.

3. Національна антикорупційна стратегія в своїй основі має базуватись як на дослідженнях спеціалістів, так і на дослідженнях соціологів, враховувати досвід діяльності органів державного управління країн в яких боротьба з корупцією призвела до очікуваних результатів.

Забезпечити методологічні зміни в підходах до боротьби з корупцією мають відповідні інституції шляхом створення методик оцінки корупційних ризиків у сферах державного управління, дотримання законності, надання державних послуг, тощо. І, що найголовніше на нашу думку, створити ефективну систему інформування соціуму не лише про виявлення випадків корупційних проявів, а й про відповідальність осіб, які їх здійснили чи допустили.

Запропоновані зміни повинні забезпечити більш ефективну діяльність антикорупційних інституцій за рахунок уніфікації методологічних підходів до вирішення проблеми, удосконалення законодавчої бази, залучення до процесу боротьби з корупційними проявами всього суспільства.

4. Незважаючи на виклики, які стоять перед системою запобігання проявам корупції, Україна досягла певних успіхів у боротьбі з корупцією. Проте, для досягнення стійких результатів необхідні подальші зусилля з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Впровадження міжнародних стандартів боротьби з корупцією є тривалим і складним процесом. Однак, успішна реалізація цих стандартів є ключовим фактором для розвитку України як демократичної та прозорої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуртова, К. М. Виникнення корупції у світі: історичний аспект. *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 груд. 2021 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2021. С. 112-113.
2. Lure Y.M. Ocherky drevneehypetskoho prava XVI – X vv. do n. э. (pamiatnyky u yssledovanyia). Lenynhrad : yzd-vo Nos. Эрmyтаzha, 1960. 357 s.
3. Приходько А. А. Феноменологія корупції в Україні: історичний та нормативний аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(16) том 3, 2017. С. 193 – 197.
4. Костенко В. Історико-правове дослідження розвитку корупційних дій у владі та суспільстві. Віче. 2012. № 10. С. 18–20.
5. Божок Г.Д. Історичні витoki корупції. Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції і охорони права власності: збірник праць Міжнародної науко- во-практичної конференції (Херсон-Тернопіль, 1 червня 2011 року). Херсон-Тернопіль, 2011. С. 41–44.
6. Письма и бумаги императора Петра Великого. Т.VIII. (июль-декабрь 1708 г.). — Вып. 1. 1948. — 408 с.
7. Гулемюк Л.Й. Теоретико-соціальний аналіз корупції як загрози національній безпеці України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2009. № 2. С. 1–10.
8. Волошенко А. В. Корупція: історичні витoki та сучасні прояви. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 3. С. 8–16.
9. Словник української мови. [електронний ресурс]. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=КОРУПЦІЯ>
10. Закон України «Про запобігання корупції». *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. ст.2056.
11. Закон України Про засади запобігання та протидії корупції. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. N 45. ст.691.

12. Марисюк К. Поняття, види та загальна характеристика корупційних правопорушень. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки". № 4 (32). 2021. С. 138-144*
13. Закон України Про засади запобігання та протидії корупції. *Відомості Верховної Ради України. 2009. N 45. ст.691.*
14. Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ). URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/vidpovidalnist-za-koruptsiyni-abo-povyazani-z-koruptsieyu-pravoporushennya>
15. Гаращук В.М. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія. Харків.: Право. 2010. 144 с.
16. Перелік корупційних злочинів, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. Національна академія внутрішніх справ. Офіційний веб-портал. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/pravova-prosvita/osnovi-antikorupciijnogo-zakonodavstva-ukrayini/osnovi-antikorupciijnogo-zakonodavstva-ukrayini/perelik-korupciijnih-zlochiv-vidpovidalnist-za-yaki-peredbachena-kriminalnim-kodeksom-ukrayini.html>
17. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. No 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
18. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
19. Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. No 2102-IX. «Про введення воєнного стану в Україні». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
20. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану» No 7348 від 04 трав. 2022 р. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1288573>

21. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 3 берез. 2022 р. No 2113-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>.

22. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану № 7280 від 12 квіт. 2022 р. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7280&skl=10

23. Роз'яснення НАЗК № 6 від 14.03.2022. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/roz-yasnennya-6-vid-14-03-2022-shhodo-zastosuvannya-okremyih-polozhen-zakonu-ukrayiny-pro-zapobigannya-koruptsiyi-stosovno-dotrymannya-obmezhen-shhodo-zapobigannya-koruptsiyi-pid-chas-uchasti-u-oboroni/?hilit=>

24. Чи можуть посадовці, які вимушені були покинути територію України через російське вторгнення, отримувати грошову допомогу за кордоном? Повідомлення НАЗК від 24 березня 2022 року. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/chy-mozhut-posadovtsi-yaki-vymusheni-buly-pokynuty-terytoriyu-ukrayiny-cherez-rosijske-vtorgnennya-otrymuvaty-groshovu-dopomogu-za-kordonom/>

25. Шило С.М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. Випуск 74. частина 2. 2022. С. 86-93. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/273488/268864>

26. Щодо діяльності з питань запобігання корупції. Державна податкова служба України. 2022. URL: <https://tr.tax.gov.ua/diialnist/zapobigannya-proyavam-koruptsii-/informatsiyni-materiali/581003.html>.

27. Паламарчук Т.П., Пашкевич Л.А. Запобігання корупції в Україні: традиційно-репресивний шлях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 32 (71). № 3. 2021. С. 26-30.
28. Прохоренко О. Я. Механізм подолання корупції на шляху до євроінтеграції України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 24. 2011. С. 74-77.
29. Кримінальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
30. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. ст.1122. в редакції 09.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
31. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42, ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
32. Структура антикорупційних органів України. *Anticorruption lecture*. URL: https://anticorruption-lesson.ed-era.com/structura_antycorupzyunyukh_organyv_ukrayny
33. Антикорупційна платформа. Антикорупційні громадські організації. [електронний ресурс]. URL: <http://akp.prava-lyudyny.org/about-corruption/anticorruption/antikoruptionsijni-gromadski-organizatsiji.html>
34. Половинкіна Р.Ю. Роль міжнародних організацій у боротьбі з корупцією: теоретичний аспект. *Право та державне управління*. 2019 р. № 2 (35). том 1. С. 24-29. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/6.pdf
35. Петрашко С.Я. Конвенція ООН проти корупції: універсалізація стандартів у сфері протидії корупції. *Науковий вісник Ужгородського університету, Серія Право*. Випуск 15. 2011. С. 90-94. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17414/1/КОНВЕНЦІЯ%20ООН%20ПРОТИ%20КОРУПЦІЇ%20УНІВЕРСАЛІЗАЦІЯ%20СТАНДАРТІВ%20У%20СФЕРІ.pdf>

36. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. N 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
37. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. *Відомості Верховної Ради України*. 2005, N 16, ст.266. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text
38. Національне агентство з питань запобігання корупції. «Міжнародне антикорупційне законодавство та Конвенція ООН проти корупції: до чого тут Україна?». Огляд. 07.11.2020 р.[Електронний ресурс]. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mizhnarodne-antykoriupcijsjne-zakonodavstvo-ta-konventsija-onn-proty-koriupsiyi-do-chogo-tut-ukrayina/>
39. Management department, SSU. Досвід зарубіжних держав у протидії корупції. 13.01.2023. [електронний ресурс]. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/255310458/255310458>
40. Фурдуй А. Боротьба з корупцією в різних країнах світу. 14.04.2020. [електронний ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua/learn/make-your-student-speak-51>
41. Трансперенсі Інтернешнл Україна. Індекс сприйняття корупції — 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koriupsiyi-2023/>
42. Інтерактивна графіка: Досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень (2016-2023 роки). Національне агентство з питань запобігання корупції. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/interaktyvna-grafika-dosudove-rozsliduvannya-koriupcijsijnyh-kryminalnyh-pravoporushen-2016-2021-roky/>
43. Звіт про стан боротьби з корупцією. Міністерство Внутрішніх справ України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. URL: <https://mvs.gov.ua/activity/prevention-corruption/statistika?page=3>
44. Статистична інформація про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та інших державних органів.

Національне агентство з питань запобігання корупції. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/kpi/info/1/>

45. Індекс сприйняття корупції. *Transparency International*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org>

46. Богданьок О. 63% вважають, що під час повномасштабної війни в Україні зріс рівень корупції — опитування для "Нового відліку". *Суспільне. Новини*. [електронний ресурс]. 16.04.2024. URL: <https://suspihne.media/725442-63-vvazaut-so-pid-cas-povnomasstabnoi-vijni-v-ukraini-zris-riven-korupcii-opituvanna-dla-novogo-vidliku/>

47. Українські підприємства ОПК у 2023 році випустили зброї та техніки на \$3 млрд, додавши 1,5% до зростання ВВП. *Forbes Ukraine*. [електронний ресурс]. 27.12.2024. URL: <https://forbes.ua/news/u-2023-rotsi-ukrainski-virobniki-vtrichi-narostili-vipusk-zbroi-ta-tekhniki-forbes-27122023-18180>

48. У 2021 році за державним оборонним замовленням наше військо має отримати понад 30 000 одиниць ОВТ. *Армія Інформ*. [електронний ресурс]. 16.04.2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/04/16/u-2021-roczii-za-derzhavnym-oboronnym-zamovlenniam-nashe-vijsko-maye-otrymaty-ponad-30-000-riznyh-najmenuvan-ovt/>

49. Гончаренко А. Гучні корупційні скандали в Міноборони: хто ці "герої", що нажилися на ЗСУ. *ТСН*. [електронний ресурс]. 29.01.2024. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/skandali-2501803.html>

50. Що відомо про масштаби корупції на гуманітарній допомозі, що надходить в Україну? *Антикорупційний штаб*. . [електронний ресурс]. 17.10.2023. URL: <https://shtab.net/articles/view/shho-vidomo-pro-masshtabi-korupcii-na-gumanitarni/>

51. Вісім можливих корупційних ризиків під час відбудови: дослідження та рекомендації НАЗК. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. [електронний ресурс]. 19.06.2023. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/visim-mozhlyvyh-koruptsijnyh-ryzykiv-pid-chas-vidbudovy-doslidzhennya-ta-rekomendatsiyi-nazk/>

52. Постанова КМ України Про затвердження критеріїв та Методики проведення оцінювання ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції № 458 від 20.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2020-n#Text>

53. Звіт оцінки Затверджений Комісією з проведення незалежної оцінки ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції 24 липня 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/perevirka%20NAZK/zvit-komisiyi-z-provedennia-nezaleznoi-otsinky-efektyvnosti-diialnosti-nazk.pdf>

54. Узагальнені дані щодо рівня довіри громадян до державних та суспільних інститутів за результатами Всеукраїнських опитувань громадської думки, проведених соціологічною службою Центра Разумкова. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. [офіційний сайт]. 23.02.2024 URL: <https://nazk.gov.ua/uk/bez-kategoriyi/dovira-do-instytutiv-suspilstva/>

55. Технічна оцінка національного антикорупційного бюро України 2023 рік. Звіт. НАБУ. [офіційний сайт]. жовтень.2023 URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/47003/tekhnichna_otcinka_nabu_2023_ua-1.pdf

56. НАБУ показало найбільший прогрес серед антикорупційних органів — дослідження Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine*. [офіційний сайт]. 12.жовтень.2023 URL: <https://ti-ukraine.org/news/nabu-pokazalo-najbilshyj-progres-sered-antykorrupsijnyh-organiv-doslidzhennya-transparency-international-ukraine/>

57. Місія АРМА. Агентство з розшуку та менеджменту активів. [офіційний сайт]. URL: <https://arma.gov.ua/mission>

58. Звіт про діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, за 2023 рік. [офіційний сайт АРМА]. URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2024/04/12/20240412190505-61.pdf>

59. Плани та звіти. Агентство з розшуку та менеджменту активів. [офіційний сайт АРМА]. URL: <https://arma.gov.ua/zvit-pro-robuty>

60. Роль процесуального керівника – прокурора спеціалізованої антикорупційної прокуратури на досудовій стадії процесу. Звіт за результатами дослідження Експертного центру з прав людини. URL: <https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2018/12/prokurorsapukr.pdf>

61. Закон України «Про прокуратуру». *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 2-3, ст.12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

62. Спроможність САП: антикорпрокуратура показала помірне зростання — результати дослідження Transparency International Ukraine. Transparency International Ukraine. Дослідженні спроможності, управління і взаємодії органів антикорупційної інфраструктури України 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/news/efektyvnist-sap-najmenshe-zrostannya-pry-najbilshyh-ochikuvannyah-rezultaty-doslidzhennya-transparency-international-ukraine/>

63. Статистична інформація про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та інших державних органів. Національне агентство з питань запобігання корупції. [електронний ресурс]. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/kpi/info/1/>

64. Антикорупційна правова політика в аспекті забезпечення права на справедливий суд: у Верховному Суді відбувся VII Київський полілог. *Судова влада України. Електронний портал*. 10.06.2024. URL: <https://court.gov.ua/press/general/1618998/>

65. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження критеріїв та Методики проведення оцінювання ефективності діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції» від 20 травня 2020 р. № 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2020-п#Text>

66. Демчук П. Угода про визнання винуватості: що потрібно про це знати? *Transparency International Ukraine*. 11.03.2023. URL: <https://ti-ukraine.org/news/ugoda-pro-vyznannya-vynuvatosti-shho-potribno-pro-tse-znaty/>

67. Звіт голови вищого антикорупційного суду віри Михайленко за 2023 — 2024 роки. URL:

https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/documents/reports/chief_2023-2024.pdf

68. Судова статистика. *Судова влада України*. [електронний ресурс]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

69. Довіра до інститутів суспільства. Національне Агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriupcija-polityka/dovira-do-instytutiv-suspilstva>

70. Половинкина Р.Ю. Етапізація та періодизація антикорупційного законодавства в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2019 р., № 3 (65). С. 22-27

71. Результати моніторингу та оцінки ефективності виконання державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки. *НАЗК*. Офіційний сайт. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/module/>

72. Рекомендації для українських органів державного управління щодо наближення до права ЄС. Київ. 2018. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/legal_approximation_guidelines_ukr_new.pdf

73. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / [М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров, Д. О. Калмиков та ін.] ; за ред. М. І. Хавронюка. К. : ВД «Дакор»/ 2016. 496 с..

74. Бібліотека досліджень. *Офіційний веб-сайт НАЗК*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/doslidzhennya-koruptsiyi/>

75. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / [М. І. Хавронюк, І. Б. Коліушко, В. П. Тимошук та ін.] ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К., 2017. 445 с.

76. Результати оцінки ефективності бюджетної програми за 2023 рік. Звіт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uploads>

77. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / [О. Калітенко, О. Лєменов, Б. Малишев, А. Марчук, К. Сердюк, Р. Сіверс, М. Хавронюк, В. Чумак]; за заг. ред. М. Хавронюка/ – К. : Мишалов Д. В., 2021 – С. 116-120.

78. ISO 31000. Risk management. URL: <https://www.iso.org/iso-31000-risk-management.html>

79. Суд проти суду – як пройшло засідання КСУ щодо конституційності створення ВАКС – сюжет. Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/sud-proty-sudu-yak-proyshlo-zasidannya-ksu-shchodo-konstytuciynosti-stvorennya-vaks-syuzhet>

80. Руслан Карагіоз. Викорінення неформальних деструктивних практик в Україні як рушійна сила конструктивних перетворень. Політичні трансформації сучасного суспільства : зб. Матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 24 лютого 2022 р.). Полтава : ПДАУ, 2022. 187 с.

81. Тарасюк С. Корупція всередині бізнесу. 09.09.2020 р. URL: https://biz.ligazakon.net/aktualno/8073_korporativna-koruptsya-yak-viyaviti-kradzhki-ta-vdkati-vseredin-bznesu